

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Michal Polák

Problematické aspekty dědění ze závěti

Diplomová práce

Olomouc 2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Problematické aspekty dědění ze závěti*“
vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Ostravě dne 30.11.2015

Michal Polák

Děkuji vedoucí mé diplomové práce JUDr. Blance Vítové, Ph.D., LL.M, za odborné vedení, shovívavost a čas věnovaný v rámci konzultací.

Obsah

Seznam zkratk	6
Úvod	8
1 Obecné vymezení dědění ze závěti	11
1.1 Pojem závěti.....	11
1.2 Podmínky testamentární dědické posloupnosti.....	12
1.3 Interpretace závěti.....	13
2 Vztah závěti k dalším pořízením pro případ smrti	15
2.1 Vztah závěti a dědické smlouvy	15
2.2 Vztah závěti a dovětku.....	16
3 Druhy závětí a jejich problematické aspekty	19
3.1 Holografní závěť	19
3.1.1 Vlastnoruční způsob vyhotovení závěti.....	19
3.1.2 Podpis závěti.....	20
3.1.3 Datace závěti.....	22
3.2 Allografní závěť.....	23
3.2.1 Prostá allografní závěť.....	23
3.2.2 Allografní závěť speciální	25
3.2.3 Svědci allografních závětí	26
3.3 Veřejné pořízení notářským zápisem.....	28
3.3.1 Závěť nezletilé osoby	28
4 Závěti pořízené s úlevami a jejich problematické aspekty	31
4.1 Závěť pořízená při nenadálé události.....	31
4.2 Závěť pořízena při bezprostředním ohrožení života starostou obce.....	33
4.3 Závěť pořízená na palubě námořního plavidla nebo letadla.....	34
4.4 Vojenská závěť	35
4.5 Předepsané formality a jejich porušení.....	36

4.6	Svědkové závěti s úlevami.....	37
5	Vybrané obsahové náležitosti závěti a jejich problematické aspekty.....	39
5.1	Rozlišení dědice a odkazovníka.....	39
5.2	Nepominutelný dědic a jeho ochrana.....	41
5.2.1	Právo na povinný díl.....	41
5.2.2	Zkrácení povinného dílu darováním pro případ smrti.....	43
5.2.3	Odvolání daru pro zkrácení povinného dílu.....	44
5.3	Vedlejší doložky v závěti.....	46
5.3.1	Vykonavatel závěti.....	46
5.3.2	Příkaz a odkaz.....	47
5.3.3	Podmínka a doložení času.....	48
6	Problematické aspekty zrušení závěti.....	50
6.1	Culpa in testando.....	50
6.2	Zrušení závěti pořízením platné závěti novější.....	50
6.3	Odvolání závěti jejím zničením.....	51
6.4	Obnova dřívější závěti.....	52
6.5	Zrušovací doložka.....	54
	Závěr.....	55
	Bibliografie.....	58
	Shrnutí.....	64
	Summary.....	65
	Klíčová slova.....	66
	Key words.....	66

Seznam zkratek

ABGB	Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
ČR	Česká republika
ČSR	Československá republika
Důvodová zpráva k NOZ	Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku (konsolidovaná verze)
Důvodová zpráva k NOZ05	Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku z roku 2005
Gl. U.	Sbírka soudních rozhodnutí Glaser a Unger
Gl. U.n. f.	Sbírka soudních rozhodnutí Neue Folge
KC	Kodex cywilny
KS	krajský soud
LZPS	Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod
MS	městský soud
NOZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
NOZ05	Návrh nového občanského zákoníku z roku 2005
NŘ	Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů
NS	Nejvyšší soud
OZ50	Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OZ64	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OZO	Císařský patent č. 946/1811 z.s., všeobecný občanský zákoník
RS	Rozhodnutí nejvyššího soudu v civilních a justičních správních věcech
SJM	Společné jmění manželů
Vážný	Sbírka rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky (Vážného sbírka)
VN37	Vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937
Zbl	Oesterreichisches Zentrallblatt für die juristische Praxis

ZNP

Zákon č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

„Podstata a taje dědického práva přitahují k literárnímu ztvárnění téměř každého civilistu; a to i s vědomím, že lehkost dědického práva jej jen zdánlivá. V které jiné části občanského práva se tak vyhroceně střetávají práva majetková s právem rodinným a s právem smluvním?“¹

Občanský zákoník upravuje právní skutečnosti, které provází občana během celého jeho života. Jedinou skutečností, kterou má člověk jistou, je jeho smrt. Problematika dědění se dříve nebo později dotkne každého z nás. Je důležité, aby právní úprava tohoto institutu garantovala co nejsvobodnější možnost nakládání s majetkem vytvořeným za života a jeho přechod na další generace. Proto by mělo být dědické právo jasné, srozumitelné a vést k právní jistotě v občanskoprávních vztazích.

Vlivem ideologie minulého režimu došlo k potlačení významu soukromého vlastnictví, což se odrazilo v pojetí dědického práva, které bylo postupně zatlačováno do pozadí. Zatímco OZ50 ještě zachoval některé tradiční instituty zajišťující jistou svobodu v nakládání s majetkem pro případ smrti (např. formou odkazů), OZ64 již znamenal v podstatě devastaci dědického práva jak v kontextu jeho tradičního kontinentálního pojetí, tak i v porovnání s úpravami zemí socialistického bloku.²

Změna společensko-ekonomických poměrů po roce 1989 vyvolala nutnost diskontinuity od ideových základů socialistického práva, která vyústila v rozsáhlou rekodifikaci našeho soukromého práva. Přijetím NOZ byla výrazně posílena testamentární dědická posloupnost a autonomie vůle zůstavitele jako její vůdčí princip, čímž se otevřely nové možnosti pro nakládání s majetkem mortis causa. Inspirací pro zákonodárce byla především prvorepubliková úprava dědického práva, jakož i některé zahraniční kodexy. Rekodifikace dědického práva vyvolala širokou výměnu názorů napříč odbornou veřejností, přičemž diskuse o řešení některých sporných otázek přetrvává doposud.³

Cílem této diplomové práce je analyzovat problematické aspekty dědění ze závěti podle platné právní úpravy obsažené v NOZ, poukázat na její mezery, nedostatky a z nich vyplývající výkladové problémy. Autor diplomové práce se současně pokusí nastínit jejich možná řešení s přihlédnutím k použitelné judikatuře a eventuálně k jiným právním úpravám.

¹ DVOŘÁK, Jan. In TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní. Část I.* Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. VII.

² BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 80-81.

³ Blíže WAWERKA, Karel. Nový občanský zákoník z pohledu emeritního notáře. *Bulletin advokacie*, 2014, č. 12, s. 28-30.

Z hlediska metodologie k dosažení vytýčeného cíle byla použita metoda logická (abstrakce, indukce, analýza, dedukce) a metoda srovnávací.⁴

V počátcích zpracovávání tohoto tématu se autor práce potýkal s nedostatkem relevantních podkladů, zejména odborné literatury. Teprve v průběhu účinnosti NOZ byly postupně publikovány komentáře, monografie a některé odborné články s komplexnějšími názory, jejichž autoři se nezdráhali vyjádřit také kriticky a poukázat na nejasnosti a výkladové problémy nové úpravy dědického práva, třebaže stanoviska k jejich řešení byla a jsou často protichůdná.

Autor diplomové práce převážně vycházel z komentáře k novému dědickému právu autorského kolektivu pod vedením J. Dvořáka⁵ a komentáře autorského kolektivu pod vedením R. Fialy a R. Drápala.⁶ Velmi kladně lze hodnotit monografii autorů J. Svobody a O. Kličky *Dědické právo v praxi*.⁷ Pro možnost vysvětlení některých právních otázek a srovnání právních úprav byl velmi podnětný komentář F. Roučka a J. Sedláčka⁸ včetně prvorepublikové judikatury, na níž bude možno při řešení stejných nebo obdobných otázek navázat. Inspirujícím vodítkem byly autorovi diplomové práce rovněž odborné články⁹ a přínosné diskuze na dané téma s odborníky z akademické půdy i odborné praxe.

Diplomová práce je členěna do šesti kapitol, přičemž není sledován cíl pojednat o testamentární dědické posloupnosti a jejích problematických aspektech komplexně. U některých institutů je zpracováno srovnání s předchozí právní úpravou naší nebo zahraniční, kde je to možné nebo účelné na ni poukázat. První kapitola obecně vymezuje institut dědění ze závěti. Druhá kapitola se zabývá vztahem závěti k dalším novým formám pořízení pro případ smrti, a to k dědické smlouvě a k dovětku, se zaměřením na jejich problematické aspekty. Třetí kapitola je věnována jednotlivým druhům závěti a jejich problematickým aspektům. U holografní závěti je rozebrána problematika vlastnoručního vyhotovení, datace a podpisu závěti, u allografních závětí (prosté i speciální) otázky týkající se svědků. Z veřejných pořízení formou notářského zápisu je analyzována pouze závěť pořízená nezletilou osobou. Úlevy při pořizování závěti jsou zařazeny do samostatné čtvrté kapitoly.

⁴ KNAPP, Viktor. *Vědecká propedeutika pro právníky*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 65-89.

⁵ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV., (§ 1475 až 1720)*. 1. Vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, 728 s.

⁶ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 648 s.

⁷ SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. 1. vydání. Praha: Beck, 2014, 408 s.

⁸ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Díl III., (§§ 531 až 858)*. Praha: V. Linhart, 1936, 680 s.

⁹ Vyzdvihnout je zapotřebí zejména kritické články od JUDr. Ondřeje Horáka, PhD.

Pátá kapitola se zabývá problematickými aspekty vybraných obsahových náležitostí závěti. Závěrečné šestá kapitola je věnována problematickým aspektům zrušení závěti.

Tato práce nemůže postihnout všechny problematické aspekty testamentární dědické posloupnosti, minimálně z důvodu značné šíře této problematiky, rozsahu rekodifikace, chybějící judikatury a dosud prakticky žádné odezvy z aplikační praxe. Uvedené téma by si jistě zasloužilo širší analýzu, např. problematiky odkazu, dopadu tradičně sporného institutu darování pro případ smrti do dědického práva a hlubší komparaci se zahraničními kodexy včetně judikatury k nim.

1 Obecné vymezení dědění ze závěti

Závěť je tradičním institutem dědického práva, jehož kořeny sahají hluboko do období antického Říma, kde se zcela samostatně vyvinul vedle intestátní dědické posloupnosti.¹⁰ Význam závěti jako druhého nejsilnějšího dědického titulu¹¹ spočívá v tom, že na jejím základě dochází k přechodu jmění zůstavitele na jeho právního nástupce mortis causa a tím i k naplnění zásady zachování hodnot¹². Právo vlastnit majetek a jeho dědění je ústavně garantováno v čl. 11 odst. 1 LZPS. Současně je závěť podle § 1491 NOZ považována za pořízení pro případ smrti společně s dědickou smlouvou a dovětkem. Účelem závěti je uspořádat majetkové poměry pro případ smrti jinak než podle zákonné dědické posloupnosti nebo efektivně vypořádat dědictví mezi zákonnými dědici na základě určení jejich dědických podílů.¹³

1.1 Pojem závěti

NOZ nově legálně definuje závěť¹⁴ v § 1494 NOZ, podle kterého je závěť: „*odvolatelný projev vůle, kterým zůstavitel pro případ své smrti osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz*“. Z uvedené definice vyplývá, že obligatorní náležitosti každé závěti je ustanovení dědice alespoň k podílu na pozůstalosti, zatímco fakultativní náležitostí je především zřízení odkazu.¹⁵ V navazujícím ustanovení § 1496 NOZ je zdůrazněna specifická povaha závěti, spočívající v její ryze osobní povaze, takže je vyloučeno, aby ji za zůstavitele nebo jeho jménem pořídil zákonný nebo smluvní zástupce.¹⁶ Jednostranná povaha závěti je dále vyjádřena zákazem poříditi společnou závěť s jinou osobou. Zůstavitel musí podle § 1497 NOZ projevit svou vůli natolik určitě, že nepostačí, aby jen přisvědčil návrhu, který mu byl učiněn. Dalším charakteristickým znakem závěti je to, že se jedná o neadresované právní jednání, které způsobuje právní následky již samotným projevem vůle zůstavitele, aniž by se k jeho perfekci vyžadovalo doručení jiné osobě.¹⁷

¹⁰ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 266-267.

¹¹ Nejsilnějším dědickým titulem je dědická smlouva. Srovnej Důvodovou zprávu k NOZ, s. 368-369.

¹² TILSCH: *Dědické právo...*, s. 9-13.

¹³ MIKEŠ, Jiří. *Dědictví a právo (právní poradce pro každého)*. Praha: Informatorium, 1993, s. 50-51.

¹⁴ Zatímco OZ50 v § 534 ponechal ještě štíhlou definici závěti, OZ64 na potřebu legálního vymezení závěti zcela rezignoval.

¹⁵ Mezi další fakultativní obsahové náležitosti patří zejména zřízení obecného náhradnictví, svěřeneckého nástupnictví a připojení vedlejších doložek k závěti.

¹⁶ MUŽIKÁŘ, Milan. In HOLUB, Milan a kol. (eds). *Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek (§§ 1 – 487)*. 2. vydání. Praha: Linde, 2003, s. 659.

¹⁷ MELZER, Filip. *Právní jednání a jeho výklad*. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2009, s. 57.

Projevem rozšíření testovací volnosti zůstavitele je zařazení tzv. negativní závěti v § 1649 odst. 2 NOZ, jíž zůstavitel může vyloučit z dědického práva některého z možných zákonných dědiců, přičemž ale nesmí jít o dědice nepominutelného.

1.2 Podmínky testamentární dědické posloupnosti

Testamentární dědická posloupnost je taková dědická posloupnost, ke které dochází na základě poslední vůle zůstavitele vyjádřené v platném testamentu okamžikem jeho smrti. K dalším předpokladům patří existence pozůstalosti ve smyslu § 1475 odst. 2 NOZ, způsobilost zůstavitele pořídit závěť, testamentárně způsobilý dědic a náležitosti projevu a vůle zůstavitele.

Testamentární způsobilost je způsobilost potřebná ke zřízení nebo zrušení posledního pořízení.¹⁸ Způsobilost zůstavitele pořídit závěť NOZ pozitivně neupravuje, definuje pouze pořizovací nezpůsobilost. Aplikována proto budou obecná ustanovení NOZ uvedené v § 15 a násl., dle nichž může sepsat závěť kterákoliv plně svéprávná osoba. Absence plné svéprávnosti je důvodem pro vznik pořizovací nezpůsobilosti podle § 1525 NOZ, přičemž osoby nesvéprávné pro nízký věk nebo ve svéprávnosti omezené mohou pořídit podle §§ 1526-1528 NOZ.

Testamentárně způsobilým dědicem je osoba, které svědčí závěť jako dědický titul a které náleží podle § 1475 odst. 3 NOZ dědické právo, jestliže není dědicky nezpůsobilá ve smyslu § 1481 a násl. NOZ, nebyla vyděděna, nezřekla se předem dědického práva podle § 1484 NOZ a dědictví neodmítla.¹⁹

Aby závěť byla platným právním jednáním, musí vůle zůstavitele splňovat náležitosti kladené obecně na všechna právní jednání²⁰, tj. musí být svobodná, skutečná, vážná, prostá omylu²¹ a musí být projevována určitě a srozumitelně.

¹⁸ KOZIOL, Helmut, WELSER, Rudolf. *Grundriß des bürgerlichen Rechts. Bd. 2, Sachenrecht, Familienrecht, Erbrecht*. 10. vydání. Wien: Manzsche Verlags-und Universitätsbuchhandlung, 1996, s. 317.

¹⁹ SVOBODA, KLIČKA: *Dědické...*, s. 4.

²⁰ § 551-§ 588 NOZ.

²¹ Podstatný omyl ve smyslu §§ 1529-1530 NOZ a omyl v pohnutce podle § 1531 NOZ nezpůsobuje neplatnost celé závěti, ale jen neplatnost příslušného ustanovení, jehož se týká.

1.3 Interpretace závěti

Závěť je specifickým právním jednáním mortis causa, k jejímuž výkladu dochází až po smrti zůstavitele v pozůstalostním řízení. Pro výklad závěti zákonodárce zavedl speciální pravidlo obsažené v § 1494 odst. 2 NOZ, které ve své větě první stanoví stěžejní zásadu dědického práva, spočívající v povinnosti co nejvíce vyhovět vůli zůstavitele. Plně se zde odráží tzv. teorie vůle, která vychází z toho, že závěť je prostředkem k uskutečnění autonomie vůle zůstavitele a je jediným důvodem její existence.²²

K posílení závaznosti vůle zůstavitele přispívá obecná zásada uvedená v § 574 NOZ, která stanoví přednost platného právního jednání před neplatným.²³ Respekt ke skutečné vůli zůstavitele se odráží i v jejím upřednostnění před použitím výlučně gramatického výkladu obsahu závěti.²⁴ Výkladem závěti však nesmí být vůle zůstavitele, kterou neměl nebo neprojevil, doplňována nebo dokonce nahrazována.²⁵ K vysvětlení zůstavitelovy vůle může sloužit i obsah listiny, na kterou zůstavitel poukáže (§ 1495 NOZ).

Při výkladu závěti je nutné zohlednit osobu zůstavitele, způsob pořízení závěti a význam některých výrazů nebo formulací používaných laickou veřejností. Výkladové problémy se mohou týkat určitosti ustanovení dědice nebo odkazovníka.²⁶ Vzhledem k tomu, že NOZ nestanoví žádné explicitní pravidlo pro označení dědice v závěti, vyhoví vůli zůstavitele identifikace dědice v závěti pouhým příjmením²⁷, příbuzenským vztahem k pořizovateli (např. „neteř“)²⁸ nebo nepochybné vytvoření předpokladu pro zjištění, o jakou konkrétní osobu se jedná.²⁹

Výkladové potíže se mohou vztahovat i k určení majetku, který mají dědici nebo odkazovníci nabýt. Nepřesné výrazy zůstavitele v závěti je třeba vyložit ve smyslu věty druhé § 1494 odst. 2 NOZ podle obvyklého významu, jaký měl zůstavitel na mysli. Pokud zůstavitel např. ustanovil dědice „všech svých nemovitostí“ a bude-li prokázáno, že nevlastnil žádné z nich, bude nutné vyložit závěť tak, že ustanovil dědice k veškerému svému majetku.³⁰

²² MELZER: *Právní...*, s. 50-60.

²³ Rozhodnutí NS ČSR ze dne 12.12.1926 R I 1005/26.: „I posledního pořízení, postrádajícímu formálních náležitostí platnosti, lze zjednatí platnost uznáním súčastněných osob“.

²⁴ Rozhodnutí NS ČR ze dne 28.11.1986, sp.zn. 4 Cz 61/86. Rozhodnutí NS ČSR ze dne 19.6.1935, Rv I 119/34.

²⁵ Rozhodnutí NS ČR ze dne 21.7.1977, sp.zn. 4 Cz 22/1977.

²⁶ K problematice odlišení dědice a odkazovníka viz. kapitola 2.2 a 5.1.

²⁷ G. U. 7491.

²⁸ Rozhodnutí NS ČR ze dne 28.2.1990, sp.zn. 4 Cz 8/90.

²⁹ Rozhodnutí NS ČR ze dne 25.4.2007, sp.zn. 21 Cdo 1859/2006.

³⁰ MUŽIKÁŘ, Ladislav. Dědické právo podle nového občanského zákoníku. In SUCHÁ, Ludmila, MOKRÝ, Antonín (ed). *Sborník přednášek a článků k novému občanskému zákoníku (2013-2014)*. Praha: PS JČP, 2014, s. 132-133.

Konkrétní výkladová pravidla vyjadřující nadřazenost testamentární dědické posloupnosti nad posloupností zákonnou řeší §§ 1500-1504 NOZ. V případech, kdy zůstavitel nevyčerpá určením podílů celou pozůstalost z důvodu přehlédnutí, neurčitě označí dědice v závěti nebo pořídí o celé pozůstalosti, ale některý z povolaných dědiců odpadne, případně pozůstalost dědicům podle závěti.

2 Vztah závěti k dalším pořízením pro případ smrti

Termín „pořízení pro případ smrti“ se v naší právní úpravě dědického práva objevuje poprvé, jelikož socialistické zákoníky znaly pouze jediný druh pořízení pro případ smrti, což byla závěť. Zákonodárce v § 1491 NOZ uvádí taxativní výčet jednotlivých druhů pořízení pro případ smrti, aniž by tento pojem blíže definoval. Vedle tradičního institutu závěti rozšiřuje nově pořizovací možnosti zůstavitele o dědickou smlouvu a dovětek, čímž se vrací k prvorepublikové úpravě.

2.1 Vztah závěti a dědické smlouvy

Dědická smlouva patří mezi pořízení pro případ smrti, které má smíšenou právní povahu.³¹ Jedná se o dvoustranné právní jednání, kterým se ustanovuje dědic, takže se na ni vztahují jak ustanovení o smlouvě, tak i o závěti. V rámci výčtu jednotlivých dědických titulů v § 1476 NOZ je dědická smlouva řazena na první místo před závětí, z čehož lze mimo jiné dovodit její vyšší právní sílu oproti závěti.³²

L. Dobešová uvádí, že cílem institutu dědické smlouvy je především rozšíření autonomie vůle zůstavitele a dále, že: „*dědická smlouva je velmi silným dědickým titulem, v němž je dána široká autonomie vůle zůstavitelům*“.³³ Pokud připustíme, že zákonodárce přičítá dědické smlouvě vyšší právní sílu než závěti, lze si položit otázku, zda také nejlépe umožní naplnit jeho svobodnou vůli.

Autonomii vůle lze vymezit nejen jako širokou možnost utváření soukromoprávních vztahů podle svobodné vůle fyzických a právnických osob, ale také jako možnost jejich změny, zrušení a realizace.³⁴ Jedním z aspektů autonomie vůle je i svoboda testovací, jejíž název je odvozen od slova testament.³⁵ Právní síla dědické smlouvy je odvozena od dvoustranného smluvního ujednání, jejímž důsledkem je s ohledem na zásadu pacta sunt servanda nemožnost jednostranné změny nebo zrušení takového závazku, např. prostřednictvím pořízení nové závěti. Pokud by chtěl zůstavitel pořídit novou závěť v neprospěch druhé smluvní strany a tím zrušit účinky dědické smlouvy, je podmínkou

³¹ Důvodová zpráva k NOZ, s. 393. Deklarovaná systematika podle právní síly je narušena v § 1491 NOZ a druhém dílu úpravy dědického práva, kde je závěť předřazena dědické smlouvě, což se stalo předmětem kritiky odborné veřejnosti. Blíže např. KARHANOVA, Martina. Závěť v návrhu nového kodexu občanského práva. Několik poznámek k dědické smlouvě. *Právní rozhledy*, 2007, roč. 15, č. 5, s. 157. De lege ferenda lze doporučit zákonodárci sjednocení obou hledisek.

³² Důvodová zpráva k NOZ, s. 369.

³³ DOBEŠOVÁ, Lenka. Dědická smlouva, aneb „staronový dědický titul“. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. XX, č. 3, s. 296.

³⁴ HURDÍK, Jan, LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2010, s. 87.

³⁵ BEZOUŠKA, Petr. Civilněprávní otázky testovací svobody. *Právník*, 2014, roč. 153, č. 10, s. 817.

platnosti takového pořízení souhlas smluvního dědice ve formě veřejné listiny.³⁶ Dědická smlouva tudíž není čistým projevem testovací svobody, protože jejím uzavřením dochází k omezení jednoho z jejích základních znaků a to možnost kdykoliv takové pořízení pro případ smrti zrušit.³⁷

Dalším z projevů zásady autonomie vůle je rovněž svoboda subjektu soukromoprávního vztahu rozhodnout se, zda uskuteční určité právně relevantní jednání, nebo ne. Závěť lze považovat za absolutní projev testovací autonomie, jelikož je v plné dispozici zůstavitele, zda pořídí závěť nebo ne. Naopak testovací svoboda u dědické smlouvy naráží na několik omezení. Jednak na právní překážkou spočívající v povinnosti uzavřít smlouvu prostřednictvím veřejné listiny a dále na faktickou překážku spočívající v nutnosti negociace s druhým kontrahentem, která se může nakonec ukázat jako neúspěšná.³⁸

Výše uvedenou úvahu lze uzavřít konstatováním, že naplnění svobodné vůle zůstavitele prostřednictvím dědické smlouvy může být v mnoha směrech problematické. Možnost uzavření dědické smlouvy nepochybně rozšiřuje rozsah testovací svobody zůstavitele o další alternativu k závěti, ale za cenu, že jím projevená vůle bude pro něj pro futuro závazná se ztíženým způsobem její změny nebo zrušení. Z hlediska reálných dopadů pro zůstavitele však dědická smlouva testovací svobodu zůstavitele spíše omezuje a může pro něj představovat v jistém smyslu i riziko. Zůstavitel bude muset disponovat kvalitní prognózou vývoje vztahů se smluvním dědicem, aby jeho vůle uspořádat své majetkové poměry mortis causa nebyla pozdější změnou chování dědice zmařena. Odborná literatura rovněž upozorňuje na riziko zneužívání dědických smluv za poskytnuté protiplnění, přičemž takovým postupem by mohlo dojít ke zkrácení nejbližších příbuzných zůstavitele jako zákonných dědiců, aniž by se zůstaviteli dostalo protiplnění odpovídající hodnotě dědictví, které připadlo smluvnímu dědici.³⁹

2.2 Vztah závěti a dovětku

Dovětek neboli kodicil má svůj původ v římském právu. Rozuměla se jím listina sepsaná zůstavitelem, která určovala bližší dispozice s majetkem po smrti zůstavitele a umožnila změnu testamentu v jiném aspektu, než byla osoba dědice nebo vydědění.⁴⁰

³⁶ Srovnej § 1590 NOZ.

³⁷ BEZOUŠKA: *Civilněprávní...*, s. 817.

³⁸ HURDÍK, LAVICKÝ: *Systém zásad...*, s. 87-88.

³⁹ ELŠÍK, Petr. Několik úvah k dědické smlouvě ve vládním návrhu nového občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 5, s. 5.

⁴⁰ DOSTALÍK, Petr. Dědická instituce jako základní obsahová náležitost testamentu. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. 20, č. 3, s. 279.

NOZ v § 1498 výslovnou definicí dovětku neuvádí. S přihlédnutím k jeho účelu se jím rozumí pořízení pro případ smrti, které spočívá v osobním, odvolatelném projevu vůle pořizovatele, kterým nařídí odkaz, anebo stanoví odkazovníku nebo dědici podmínku, příkaz nebo doložení času.⁴¹

Základním pojmovým rozdílem mezi závětí a dovětkem není odlišnost formy, ale obsahu, protože dovětkem nejsou oproti závěti samostatně povoláni dědicové⁴², proto jej není možné považovat za samostatný dědický titul, což rovněž vyplývá ze znění § 1476 NOZ, kde dovětek v rámci výčtu dědických titulů chybí.⁴³ Dovětek může být zůstavitelem zřízen jako kodiciel testamentární obsažený přímo v závěti nebo stojící vedle ní. Přípustný je i kodiciel intestátní, který je zřízen samostatně, aniž by byla pořízena závěť s tím, že jím zůstavitel omezí pouze zákonného dědice nebo odkazovníka.⁴⁴

V návaznosti na výše uvedené si lze položit otázku, zda nemůže vzniknout spor o to, zda listina o posledním pořízení je závětí nebo dovětkem. Nelze totiž vyloučit situaci, kdy zůstavitel (právní laik) sepíše pořízení pro případ smrti takovým způsobem, že nebude jasné, zda povolává dědice nebo pouze nařizuje odkaz dědici dříve ustanovenému. K tomu může dojít, pokud zůstavitel rozdělí jednotlivé věci ze svého jmění určitým osobám, aniž by jim zlomkem nebo procentem určil podíly na celé pozůstalosti.⁴⁵ Vyřešení této otázky je klíčové vzhledem k tomu, že postavení dědice a odkazovníka je de lege odlišné. Zatímco dědicovi náleží dědické právo na pozůstalost nebo na poměrný podíl z ní (§ 1475 NOZ), odkazovník není dědicem ale věřitelem, který má vůči dědicům právo na vydání odkazu.

Řešení tohoto problému nabízí důvodová zpráva k ustanovením §§ 1594-1596 NOZ. Rozhodujícím kritériem je skutečnost, zda zůstavitel v pořízení pro případ smrti vyčerpá výčtem věcí celou pozůstalost nebo ne. Pokud takto učiní, bude listina považována za závěť. Nebude-li však pozůstalost vyčerpána a zůstavitel je vedle uvedených věcí vlastníkem dalšího majetku vyšší hodnoty, posoudí se listina jako dovětek a osoby v něm uvedené budou odkazovníky s nárokem vůči zákonným dědicům.⁴⁶ Inspirací k řešení uvedené problematiky může být judikatura předválečného NS. Ten ve svých rozhodnutích dovodil, že se jedná o dovětek a ne o závěť dokonce v případě, kdy zůstavitel nezanechal nikomu ani celou pozůstalost, ani její poměrnou část, ale pořídil pouze o jednotlivých věcech, které nevyčerpaly

⁴¹ SVOBODA, KLIČKA: *Dědické...*, s. 73.

⁴² Důvodová zpráva k NOZ, s. 370.

⁴³ Tamtéž, s. 359.

⁴⁴ ŠVESTKA, DVORÁK, FIALA: *Občanský...*, s. 80.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Důvodová zpráva k NOZ, s. 396-397. K rozlišení dědice a odkazovníka viz. kapitola 5.1.

celou pozůstalost⁴⁷, přestože byly v posledním pořízení některé obmyšlené osoby pojmenovány zůstavitelem jako dědici.⁴⁸

Zda je pořízení pro případ smrti závětí nebo dovětkem bude zřejmě v budoucnu předmětem častých sporů, ať už v řízení pozůstalostním nebo v řízení sporném ve smyslu §§ 168 až 170 ZŘS.

⁴⁷ Rozhodnutí NS ČSR ze dne 29.9.1932, R I 738/32.

⁴⁸ Rozhodnutí NS ČSR ze dne 7.12.1939, R I 701/39.

3 Druhy závětí a jejich problematické aspekty

NOZ rozlišuje závěti pořizené soukromou listinou, k nimž tradičně patří závěť holografní a závěť allografní a závěti pořizené veřejnou listinou zejména ve formě notářského zápisu. Zcela zvláštní skupinu představují závěti s úlevami, které jsou přípustné jen výjimečně v mimořádných situacích.

NOZ zachovává jako povinnou písemnou formu závětí, nově umožňuje jinou formu jen u závětí s úlevami (§ 1532 NOZ). Náležitosti a podmínky stanovené pro jednotlivé druhy závětí, jakož i některé otázky a související problematické aspekty jsou blíže konkretizovány v dalších podkapitolách.

3.1 Holografní závěť

Holografní neboli vlastnoruční závěť je ve smyslu § 1533 NOZ písemnou formou závěti beze svědků, která je celá sepsána vlastní rukou zůstavitele a je opatřena jeho vlastnoručním podpisem. Pokud by některá z těchto podstatných náležitostí chyběla, byla by taková závěť absolutně neplatná. V praxi se jedná o nejčastější formu závěti z důvodu její jednoduchosti, pohotovosti a nízkých nákladů. Jistou nevýhodou je však riziko jejího vyhotovení bez důkladného uvážení vlivem náhlých emocí, možnost ztráty, potlačení nebo zničení listiny obsahující závěť.⁴⁹ Výkladové potíže by mohlo činit i laické používání právních termínů, kterým zůstavitel nerozumí⁵⁰, např. záměna dědice za odkazovníka. Úprava holografní závěti podle § 1533 NOZ co do náležitostí v podstatě nedoznala oproti § 476a OZ64 změny.

3.1.1 Vlastnoruční způsob vyhotovení závěti

Pochybnosti o vlastnoručním sepsání závěti pořizovatelem mohou nastat z několika důvodů. Není vyloučeno, že zůstavitel sepíše závěť vlastní rukou, čímž splní formální požadavky na závěť, ale jeho rukopis bude pro třetí osoby nečitelný. V případě absolutní nečitelnosti, kdy se nepodaří závěť přečíst ani nikomu z dědiců, přichází v úvahu ustanovení soudního znalce k jejímu „přečtení“, takže bude vhodnější, aby zůstavitel s ohledem na zatížení dědiců dodatečnými náklady na odměnu znalce zvolil pro pořizení jinou formu.⁵¹

Změny v obvyklém rukopisu zůstavitele mohou být rovněž způsobeny sepsáním závěti jeho nedominantní rukou nebo dopomocí cizí osobou. Zatímco v prvním případě judikatura

⁴⁹ MIKEŠ: *Dědictví...*, s. 60-61.

⁵⁰ MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědictvé právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011. s. 103-104.

⁵¹ SVOBODA, KLIČKA: *Dědictvé...*, s. 62.

považuje takovou závěť za vlastnoručně napsanou a tedy i platnou⁵², v případě druhém by pomoc poskytnutá zůstaviteli jinou osobou vedla k neplatnosti závěti, protože dojde ovlivnění charakteristických znaků zůstavitelova rukopisu.⁵³ Otázkou je, zda charakteristické znaky rukopisu a tudíž i podmínku vlastnoručního sepsání holografní závěti splňuje použití Braillova písma prostřednictvím speciální destičky s perem, kterým se zrcadlově přes dírky v destičce vytváří v papíru body. Takto vyhotovená závěť by patrně nebyla uznána za platnou z důvodu obtížného prokázání, že závěť takto napsal skutečně zůstavitel. Rakouská doktrína naopak připouští, aby zůstavitel holografní závěť slepeckým písmem sepsal.⁵⁴

3.1.2 Podpis závěti

Obligatorní náležitostí každé holografní závěti je vlastnoruční podpis zůstavitele, který stvrzuje jeho totožnost a proto má pro platnost závěti klíčový význam. Obecně se podpisem rozumí vlastnoruční vypsání celého jména a příjmení podepisujícího, čímž se vyjadřuje jeho souhlas s textem uvedeným výše nad podpisem.⁵⁵

Ačkoliv vypsání plného jména a příjmení představuje z hlediska prevence sporů o platnost formální stránky závěti ideální stav, judikatura NS dovodila, že podpis závěti pouhým příjmením zůstavitele splňuje požadavek podpisu, pokud o totožnosti zůstavitele nejsou žádné pochybnosti.⁵⁶ Otázkou je, zda lze uznat podpis pouhým křestním jménem nebo křestním jménem a prvním písmenem příjmení. Předválečná judikatura takový podpis připouštěla, je-li vyloučena pochybnost o totožnosti pořizujícího zůstavitele.⁵⁷ F. Melzer k tomu uvádí, že uvedení pouhého křestního jména již leží na hranici jádra pojmu a neurčité části pojmu, takže jej někteří nebudou považovat za uvedení jména.⁵⁸ Jednoznačné stanovisko k této otázce zaujímá J. Svoboda, který považuje podpis pouhým křestním jménem (např. „Váš Tonda“) za nedostačující, protože se neslučuje s charakterem závěti jako závažného právního dokumentu.⁵⁹

⁵² Rozhodnutí NS ČR ze dne 19.12.2001, sp.zn. 30 Cdo 1975/2001. Otázkou však je, zda ustanovený písmostanalec bude schopen prokázat, zda jde skutečně o písemný projev zůstavitele, když nebude mít k porovnání jiné listiny sepsané nedominantní rukou.

⁵³ Rozhodnutí NS ČR ze dne 3.4.2008, sp.zn. 21 Cdo 1744/2007.

⁵⁴ GSCHNITZER, Franz, FAISTENBERGER, Christoph. *Österreichisches Erbrecht*. 2. vydání. Wien; New York: Springer-Verlag, 1983, s. 40.

⁵⁵ KARHANOVÁ, Martina. Podpis, jeho forma a umístění, aneb podpis jako podstatná náležitost právních úkonů (zejména závěti) ve světle judikatury. *Právní rozhledy*, 2011, roč. 19, č. 20, s. 719.

⁵⁶ Rozhodnutí NS ČSR ze dne 27.1.1983, sp.zn. 4 Cz 82/82.

⁵⁷ Rozhodnutí NS ČSR ze dne 1.6.1929, R II 572/28.

⁵⁸ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 100.

⁵⁹ SVOBODA, Jiří. In SVOBODA, KLIČKA: *Dědické...*, s. 63.

Sporným momentem rovněž zůstává otázka, zda požadavky na podpis ve smyslu § 1533 NOZ splňuje označení příbuzenského vztahu k dědici, např. ve formě „Tvá matka“. V řešení této problematiky nepanuje v českém právním prostředí jednotný právní názor. Negativní stanovisko zaujal NS, který s ohledem na § 476a OZ64 judikoval, že za spolehlivé zjištění původu podpisu od zůstavitele nelze považovat text, který neidentifikuje zůstavitele ani jménem ani příjmením, takže označení rodinným vztahem „Tvá matka“ není z hlediska zákona dostačující.⁶⁰ Rovněž F. Melzer nepovažuje z hlediska právně metodologického uvedení rodinného vztahu („Váš otec“) jako označení jména, protože z jazykového hlediska spadá mimo oblast rozsahu pojmu.⁶¹

V odborné literatuře se vyskytly i názory opačné. M. Karhanová se k výše uvedenému rozhodnutí NS staví kriticky a uvádí, že ve srovnání s ostatními civilněprávními instituty jsou pravidla pro podepisování v oblasti posledních pořízení příliš rigidní. V situaci, kdy je bez obtíží zjištělné, kdo je zůstavitelem a komu je závěť určena (testament ve formě dopisu se najde mezi osobními doklady zůstavitele), je požadavek na vypsání jména a příjmení nadbytečným formalismem, který zatěžuje i adresáty právních norem s průměrným právním vědomím.⁶² Rovněž J. Mikeš a L. Muzikář vycházejí z úvahy, že v rodinných vztazích není přirozené, aby se jejich členové oslovovali namísto rodného jména nebo příbuzenského vztahu jménem a příjmením, takže pokud nejsou pochybnosti o osobě pisatele a ten podepíše závěť obsaženou zejména v dopise uvedením rodinného vztahu k adresátům, pak nelze takovému pořízení pro případ smrti upřít platnost.⁶³ Rakouská doktrína připouští podpis závěti nejen křestním jménem nebo označením rodinné příslušnosti, ale i pseudonymem, rodným příjmením nebo iniciály.⁶⁴

S ohledem na zásadu uvedenou v § 1494 odst. 2 NOZ by měl být podpis zůstavitele v závěti vyložen tak, aby vůli zůstavitele bylo co nejvíce vyhověno, a byly připuštěny jeho všechny výše uvedené formy, pokud o totožnosti zůstavitele nebude pochyb. V zájmu právní jistoty a eliminace budoucích právních sporů lze jen doporučit, aby zůstavitel podepsal závěť způsobem běžně používaným během svého života.

⁶⁰ Usnesení NS ČR ze dne 31.3.2009, sp.zn. 21 Cdo 51/2008.

⁶¹ MELZER: *Metodologie...*, s. 99-100.

⁶² KARHANOVÁ: *Podpis...*, s. 722-723.

⁶³ MIKEŠ, MUZIKÁŘ: *Dědické...*, s. 69.

⁶⁴ GSCHNITZER, FAISTENBERGER: *Österreichisches...*, s. 39.

3.1.3 Datace závěti

Určení doby pořízení závěti hraje důležitou roli při posuzování její platnosti. Na rozdíl od předchozí právní úpravy⁶⁵ již není přesné uvedení dne, měsíce a roku, kdy byla závěť pořízena, podstatnou náležitostí závěti. Přestože tento závěr z dikce § 1494 odst. 1 NOZ nevyplývá explicitně, lze z věty druhé citovaného ustanovení důkazem a contrario dovodit, že zanechá-li způsobilý zůstavitel jen jedinou závěť bez uvedení data, bude platná.⁶⁶ Totéž platí, pořídí-li zůstavitel více závětí, které si neodporují nebo nezávisí-li právní účinky závětí na určení doby jejího pořízení.

Citované ustanovení upravuje dataci závěti uvedením, že by ze závěti mělo být „zřejmé, který den, měsíc a rok byla pořízena“. Tato benevolentní formulace připouští, aby pořizovatel v závěti uvedl úmyslně nebo omylem datum závěti v neúplném formátu, ale nepřímým údajem např. „na Štědrý den 2014“ nebo dokonce jen „v roce 2014“. V případě kolize vzájemně si odporujících závětí, ze kterých je jen částečně zřejmé, kdy byly pořízeny, lze dovodit, že by měly být považovány za platné.⁶⁷

Otázkou je, zda lze posoudit závěť ve smyslu požadavku věty druhé citovaného ustanovení jako platnou, neobsahuje-li žádný časový údaj o datu sepsání. V zájmu zásady, aby vůli zůstavitele bylo co nejvíce vyhověno, by měla být připuštěna možnost dovodit zřejmost data pořízení závěti z obsahu závěti, tj. z poměru obmyšlených osob, ze stáří odkázaných věcí, anebo podle jiných skutečností (např. znaleckým posudkem týkajícím se stáří papíru nebo inkoustu, z razítka poštovního doručovatele na obálce dopisu apod.).⁶⁸ Pokud by ani podle těchto vodítek nebylo zřejmé, kdy byla závěť pořízena, nezbývá než na takovou závěť hledět jako na neplatnou. Problematickou se stává situace, kdy se navíc objeví další kolidující nedatovaná závěť a nelze ani výkladem dospět k závěru, která je pozdější. Podle současné právní úpravy by obě závěti byly neplatné. Naopak prvorepubliková judikatura na základě § 715 OZO dovodila, že pokud nelze zjistit pořadí takových závětí, nečiní je to samo o sobě neplatnými, přičemž na odporující ustanovení se má hledět, jako by nebyla.⁶⁹ Koncepce § 715 OZO však nebyla ke škodě věci převzata.

V odborné literatuře se objevil i opačný názor, že „datum závěti je nezbytnou obsahovou náležitostí závěti i podle platného občanského zákoníku“. Je argumentováno

⁶⁵ § 476 odst. 2 OZ64.

⁶⁶ ŠEŠINA, Martin. Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2012, roč. 18, č. 3, s. 7.

⁶⁷ SVOBODA, KLIČKA: *Dědické...*, s. 62.

⁶⁸ Srovnej ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář...*, s. 309. Podobně HULMÁK, Milan, BEZOUŠKA, Petr et al. *Stará judikatura ve světle nových zákonů*. Olomouc: Iuridicium Olomoucense, 2012, s. 243.

⁶⁹ RS 1752, ZBl. 196, č. 172.

komplikacemi, které přináší mimo jiné kolize datovaných a nedatovaných závětí, které vedle sebe nemohou obstát, zásadou právní jistoty, jakož i úmyslem zákonodárce, vyplývajícím z důvodové zprávy k § 1532 NOZ, dle níž se přejímá stávající dikce § 476 odst. 2 OZ64.⁷⁰ Úmyslem zákonodárce zřejmě nebylo ponechat datování závěti jako obligatorní náležitost pod sankcí neplatnosti, ani tuto náležitost zcela pominout jako nadbytečnou, ale spíše umožnit, aby i přes tento chybějící údaj byla závěť považována za platnou, lze-li dobu pořízení dovodit jinak.⁷¹ Použitá argumentace důvodovou zprávou k § 1532 NOZ je rozporuplná, neboť odkaz na převzetí dikce § 476 odst. 2 OZ64 se vztahuje k § 1279 NOZ05, kde zákonodárce pod sankcí neplatnosti výslovně stanovil povinnost uvést den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, přičemž v nyní platném NOZ se taková povinnost v žádném ustanovení již neobjevuje.

Je nepochybné, že datování závěti je důležitou náležitostí závěti. Doba pořízení závěti je významnou právní skutečností s ohledem na situaci, kdy vzniknou pochybnosti o pořizovací způsobilosti zůstavitele nebo v rámci jiných zamýšlených právních účinků závěti (např. posouzení dědické nezpůsobilosti nebo důvodnosti vydědění).⁷²

Na základě výše uvedeného se lze domnívat, že zmírnění formálních požadavků na závět stran její datace bude klást zvýšené nároky na právní vědomí pořizovatelů závěti, přičemž nelze vyloučit ani úplné zmaření jejich vůle. Je otázkou, zda přiznání přílišné autonomie vůle zůstaviteli nekoliduje s požadavkem právní jistoty a tudíž i s ochranou zůstavitele „před sebou samým“. Z toho důvodu by pořizovatelé závěti měli nadále uvádět co nejpřesněji den, měsíc a rok a případně i hodinu, kdy byla závěť pořízena.

De lege ferenda lze zákonodárci doporučit změnu úpravy datace závěti po vzoru § 2247 BGB. Podle uvedeného ustanovení by měl zůstavitel v závěti uvést den, měsíc a rok jejího pořízení. V případě, že by tak neučinil, bude závěť neplatná jen v případě, že vzniknou pochybnosti o její platnosti a doba jejího zřízení se nedá určit jiným způsobem.

3.2 Allografní závěť

3.2.1 Prostá allografní závěť

Vymezení a náležitosti prosté allografní závěť vyplývají z § 1534 NOZ. Jedná se o formu soukromé závěti, která není sepsána vlastní rukou zůstavitele, ale musí jím být vlastnoručně podepsána. Zůstavitel musí dále před dvěma současně přítomnými svědky

⁷⁰ FIALA, DRÁPAL: *Občanský...*, s. 93-94.

⁷¹ SVOBODA, KLIČKA: *Dědické...*, s. 62.

⁷² Podobně PĚCHA, František. Závěť bez data? To bych nedoporučoval! *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 1, s. 14.

výslovně prohlásit, že listina obsahuje jeho poslední vůli a svědci se musí na závěť podepsat. NOZ de facto přejímá dříve platnou úpravu podle § 476b OZ64.

Pořizovatelé obvykle volí tento typ závěti z důvodů potíží se sepsáním textu vlastní rukou nebo je-li jejich rukopis nečitelný. Ačkoliv je tato forma závěti spojena s některými výhodami (např. nízké náklady nebo snazší možnost prokázat pravost závěti prostřednictvím svědků), přináší také určitá rizika. Může se totiž stát častým a snadným prostředkem falšování a proto i předmětem sporů o platnost a pravost takto podvržené poslední vůle zůstavitele. Mimo to se v praxi notářů čím dál častěji objevují případy, kdy pořizovatel použije vadný vzor závěti stažený z internetu, jehož autory jsou často osoby bez právnického vzdělání, což následně vede k zneplatnění závěti.⁷³

Zákon stanoví, že zůstavitel musí před dvěma svědky výslovně prohlásit, že listina obsahuje jeho poslední vůli, ale už nic neříká o tom, jakým způsobem má zůstavitel tento projev učinit nebo jakých slov má použít. Lze mít za to, že požadavek výslovného prohlášení splní souhlasný projev zůstavitele učiněný ústně, písemně, případně i jiným způsobem nevzbuzujícím pochybnosti o tom, že listina obsahuje jeho poslední vůli⁷⁴, např. použitím jakýchkoliv slovních výrazů nebo pro něj obvyklým znamením souhlasu, za předpokladu, že se tak nestane konkludentně.⁷⁵ V odborné literatuře se však objevil názor, podle kterého požadavku výslovného projevu vůle vyhoví pouze vyjádření zůstavitele jedním či více slovy o tom, že listina obsahuje jeho závěť, nikoliv např. kývnutí hlavy na položenou otázku, přestože jde o způsob projevu jinak nevzbuzující pochyby o vůli zůstavitele. V otázce formy nunkupace nebyla jednotná ani prvorepubliková doktrína. Zatímco podle F. Roučka postačí k platnosti prohlášení i jiné znamení, např. kývnutí hlavy na danou otázku nebo přitakání na dotaz svědka, zda jde o jeho poslední vůli a zda ji podepsal, slovem „ano“⁷⁶, J. Krčmář takové prohlášení nepovažoval za dostačující, protože nepocházelo výlučně od zůstavitele.⁷⁷

Pokud se jedná o dataci allografní závěti platí pro ni obdobná pravidla jako u závěti holografní, jak je uvedeno v kapitole 3.1.3. Za dobu pořízení allografní závěti lze ve smyslu § 1494 odst. 1 NOZ považovat okamžik podpisu svědky, nikoliv okamžik podpisu zůstavitele. Ten ji může podepsat kdykoliv před tím, než před dvěma současně přítomnými svědky prohlásí, že listina obsahuje jeho poslední vůli, nejpozději však v tento den.⁷⁸ Pokud z allografní závěti nebude zřejmý den, měsíc a rok jejího pořízení, protože ji svědci při

⁷³ SVOBODA, KLIČKA: *Dědické...*, s. 64-65.

⁷⁴ Rozhodnutí KS ze dne 6.8.1999, sp.zn. 18 Co 397/1998.

⁷⁵ Rozhodnutí NS ČR ze dne 9.5.2000, sp.zn. 21 Cdo 2985/99.

⁷⁶ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář...*, s. 123.

⁷⁷ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské V. Právo dědické*. 2. doplněné vydání. Praha: Věšhrd, 1933, s. 24.

⁷⁸ BEDNÁŘ: *Testamentární...*, s. 80-81.

podpisu neopatřili alespoň částečně zřejmým datem a přitom tato doba bude významná pro platnost závěti, bude nutné prokázat dobu pořízení jiným způsobem.

Lze předpokládat, že dobu pořízení allografní závěti je možno prokázat též výpovědí svědků účastných pořízení, zvláště když § 146 odst. 1 ZŘS ukládá soudu povinnost tyto svědky vždy vyslechnout. Úlohou svědka není jen prokázání totožnosti zůstavitele ve smyslu § 1539 odst. 1 NOZ a osvědčení jeho poslední vůle, ale také poskytnutí jiných důležitých údajů včetně doby a okolností pořízení.⁷⁹ Nelze vyloučit ani možnost dovození doby pořízení závěti z její datace učiněné eventuálně zůstavitelem při jeho podpisu závěti.

V zájmu právní jistoty lze doporučit, aby jednotlivé úkony vyžadované § 1534 NOZ byly vykonány v bezprostřední časové souvislosti v jeden den, tak aby se jevily jako jednotné právní jednání⁸⁰ s tím, že jej svědci kromě podpisu opatří úplným datem.

3.2.2 Allografní závět' speciální

NOZ stanoví zvláštní režim pro pořízení allografní závěti osobami nevidomými a osobami se smyslovým postižením, které nemohou číst nebo psát. Těmto osobám je zákonem umožněno pořizovat formou soukromé listiny před třemi současně přítomnými svědky podle §§ 1535 a 1536 NOZ, nebo ve formě veřejné listiny podle § 1537 NOZ.

Současná právní úprava vychází u závětí osob nevidomých, osob se smyslovým postižením, které nemohou číst a psát, a u speciálních náležitostí závětí těchto osob z OZ64, konkrétně z § 476d odst. 3 až 5. Oproti předchozí úpravě však NOZ nepřevzal § 476c OZ64, který umožňoval pořídít soukromou allografní závět' mimo jiné osobám, které nemohou číst nebo psát, protože jsou negramotné nebo jejichž aktuální zdravotní stav jim neumožňuje psát, např. z důvodu úrazu obou horních končetin. Vzhledem k tomu, že uvedené situace nespádají pod zákonný požadavek smyslového postižení podle § 1535 odst. 2 NOZ a využití jiné formy závěti nebude možné, bude dnes zůstavitel odkázán na pořízení formou notářského zápisu podle § 65 NŘ. Nabízí se otázka, zda takové zúžení okruhu osob, které mohou pořídít speciální formou allografní závěti, není v rozporu se zásadou autonomie vůle zůstavitele a nenahrává kritizovanému omezení jeho pořizovací volnosti. Lze se domnívat, že zákonodárce přistoupil k takovému řešení v zájmu zabránění rizika možného zfalšování závěti, protože schopnost číst nebo psát se obtížně prokazuje.⁸¹

K platnosti závěti pořizované nevidomým zůstavitelem je podle § 1535 odst. 1 NOZ vyžadováno, aby jeden ze tří současně přítomných svědků, který není pisatelem závěti, přečetl

⁷⁹ ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský...*, s. 139.

⁸⁰ Rozhodnutí NS ČR ze dne 24.11.2010, sp.zn. 21 Cdo 1178/2009.

⁸¹ FIALA, DRÁPAL: *Občanský...*, s. 185.

nahlas listinu obsahující poslední vůli zůstavitele a zůstavitel pak před třemi současně přítomnými svědky potvrdil, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Osoba se smyslovým postižením, která současně nemůže číst nebo psát, může pořídit podle § 1535 odst. 2 NOZ. Pro pořízení závěti osobou se smyslovým postižením, která současně nemůže číst nebo psát, platí § 1535 odst. 2 NOZ obsahující obdobná pravidla s tím rozdílem, že obsah listiny s poslední vůlí zůstavitele musí být tlumočen jedním ze svědků (nepisatelem závěti) zvláštním způsobem dorozumívání, který si zůstavitel zvolí, přičemž všichni současně přítomní svědci musí tento způsob dorozumívání ovládat. Zůstavitel musí tímž způsobem dorozumívání před třemi současně přítomnými svědky potvrdit, že listina obsahuje jeho poslední vůli.⁸² Další náležitosti nutné pro perfektnost těchto závětí stanoví § 1536 NOZ.

Pro obě skupiny těchto speciálních allografních závětí platí, že kromě svědků musí listinu podepsat zůstavitel. Nemůže-li zůstavitel psát, použije se § 563 NOZ obdobně, tzn. že učiní na listině v přítomnosti dvou svědků rukou nebo jinak vlastní znamení, ke kterému jeden ze svědků připiše jméno zůstavitele. Na rozdíl od § 580 OZO lze proto učinit vlastní znamení nejen rukou, např. otiskem prstu, ale i nohou zůstavitele, otiskem nohy nebo tužkou v puse.⁸³ I když musí být učinění vlastního znamení svědecky potvrzeno, mohou vzniknout pochybnosti o tom, zda jej skutečně učinil zůstavitel. Vyšší míru průkaznosti splňuje otisk prstu ruky, zvláště tehdy, je-li zařazen v nějaké zvláštní úřední evidenci. Proto je použití tohoto způsobu z hlediska právní jistoty vhodnější než např. otisk nohy, o němž se úřední evidence obecně nevede.

3.2.3 Svědci allografních závětí

Jednou ze specifických náležitostí allografních závětí je obligatorní účast svědků při jejich pořízení. Požadavky na osobu svědka jsou stanoveny v ustanoveních §§ 1539 až 1541 NOZ, které jsou společné pro všechny druhy allografních závětí a jako obecná ustanovení i k závětem privilegovaným. Platná úprava navazuje na dosavadní úpravu svědků obsaženou v §§ 476e a 476f OZ64, kterou pod inspirujícím vlivem prvorepublikové úpravy upřesňuje a rozšiřuje.⁸⁴ Jelikož má osoba svědka pro platnost a průkaznost závěti klíčový význam, měla by být jejich výběru věnována zvýšená pozornost, tzn. vyloučit osoby absolutně svědecky nezpůsobilé⁸⁵, nedůvěryhodné nebo u nichž je předpoklad, že zůstavitele nepřežijí.⁸⁶

⁸² Ačkoliv to zákon výslovně nepožaduje, lze dovodit, že všichni tři svědci musí být přítomni současně a nepřetržitě při celém právním úkonu pořízení závěti. Rozhodnutí NS ČR ze dne 4.5.2004, sp.zn. 30 Cdo 164/2004.

⁸³ ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský...*, s. 134.

⁸⁴ § 591 OZO, §§ 594-595 OZO.

⁸⁵ § 1539 odst. 2 NOZ.

Podle § 1540 odst. 1 NOZ je relativně nezpůsobilým svědkem závěti dědic nebo odkazovník ve vztahu k tomu, co se mu zůstavuje, stejně jako osoba jim blízká nebo jejich zaměstnanec. Chce-li však přesto zůstavitel takovému svědku něco platně zůstatit, musí podle odst. 2 § 1540 NOZ příslušné ustanovení závěti napsat vlastní rukou nebo jej musí potvrdit tři svědci. Posledně uvedená podmínka otevírá otázku, zda všichni tři svědci musí být ve smyslu § 1540 odst. 1 NOZ svědecky způsobilí nebo zda relativně nezpůsobilý svědek může být jedním z oněch tří svědků. Dikce zákona na tuto otázku jednoznačnou odpověď nedává. Uvedený výkladový problém může vyvolat pochybnosti o tom, kolik má zůstavitel povolat způsobilých svědků za situace, kdy hodlá pořídit allografní závěti podle § 1534 NOZ a jedním ze svědků by byl svědek relativně nezpůsobilý. V prvním případě by musel povolat dva další způsobilé svědky, takže by celkový počet svědků byl čtyři, z nich tři plně svědecky způsobilí. V druhém případě by stačilo povolat jen jednoho způsobilého svědka, takže by celkový počet svědků byl tři, z nichž dva plně svědecky způsobilí, přičemž podpis třetího nezpůsobilého svědka by měl pouze formální charakter.⁸⁷ Ačkoliv se zvýšení počtu svědků na čtyři a více jeví jako nepraktické, v odborné literatuře převládá názor, že u žádného ze tří svědků podle § 1540 odst. 2 NOZ by neměl být dán některý z důvodů pro vyloučení.⁸⁸

Ač se NOZ při úpravě svědecky nezpůsobilých osob zjevně inspiroval § 594 OZO, ke škodě věci nepřevzal poslední větu tohoto ustanovení, podle níž výslovně museli být tři svědci odlišní od těch nezpůsobilých. De lege ferenda lze zákonodárci doporučit, aby v zájmu právní jistoty nejasné ustanovení § 1540 odst. 2 NOZ v tomto smyslu upřesnil.

Zákon v § 1539 odst. 1 NOZ dále stanoví, že svědek ke svému podpisu zpravidla připojí doložku, která ho identifikuje jako svědka včetně uvedení jeho osobních údajů. Účelem je zejména snazší vyhledání svědka, aby mohl v případě potřeby dosvědčit skutečnosti důležité pro rozhodnutí soudu o platnosti závěti. Je s podivem, že zákonodárce připojení takového dodatku ponechal fakultativně na svědcích. Podle důvodové zprávy byl zákonodárce veden snahou, aby zpřísněním formálních požadavků nebyla ohrožena platnost závěti, ve skutečnosti však při takovém rozvolnění právní úpravy může dosáhnout opačného efektu.⁸⁹ Připojení doložky a řádné uvedení všech údajů o svědcích lze jen vřele doporučit.

⁸⁶ SVOBODA, KLIČKA: *Dědické...*, s. 64.

⁸⁷ FRINTA, Ondřej. *Závěť (nejen) v návrhu nového OZ. Právník*, 2008, roč. 147, č. 11, s. 1210.

⁸⁸ SVOBODA, KLIČKA: *Dědické...*, s. 64. Podobně ŠVESTKA, DVORÁK, FIALA: *Občanský...*, s. 140-141.

⁸⁹ SVOBODA, KLIČKA: *Dědické...*, s. 65.

3.3 Veřejné pořízení notářským zápisem

Nejčastější formou pořízení závěti veřejnou listinou je forma notářského zápisu, kterou mohou využít všechny osoby testamentárně způsobilé, v některých případech formu notářského zápisu stanoví zákon obligatorně.

Jedná se o osoby umístěné ve zdravotnických zařízeních (§ 1493 NOZ), osoby nezletilé (§ 1526 NOZ), osoby s omezenou svéprávností (§ 1528 NOZ) a zůstavitele, který závěti založí nadaci nebo nadační fond (§ 303 a násl. NOZ). V následující podkapitole je pojednáno pouze o problematice pořízení závěti nezletilým.

3.3.1 Závěť nezletilé osoby

Výjimka ze zásady pořizovací nezpůsobilosti plně nespovědných osob se týká věkové hranice. Podle § 1526 NOZ může nespovědný nezletilec starší 15 let pořídit závěť bez souhlasu zákonného zástupce formou veřejné listiny. Důvodová zpráva k tomu uvádí, že nová právní úprava obsahově přebírá 476d odst. 2 OZ64, s tím rozdílem, že vyžaduje veřejnou listinu namísto notářského zápisu s odůvodněním, že nechce bránit dalšímu vývoji právní úpravy. Přesto však nadále zůstane sepisování takových závětí v dispozici notářů.⁹⁰

V této souvislosti je nutné si položit otázku, zda má nezletilec možnost pořídit závěť o celém svém majetku bez omezení nebo je rozsah jeho dispozice omezen pouze na právní jednání svou povahou přiměřené jeho rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku s ohledem na § 31 NOZ. V minulosti nebyly na tuto problematiku v odborné literatuře jednotné názory. Podle P. Bezoušky nelze § 476d odst. 2 OZ64 považovat za výjimku z obecně vymezené způsobilosti nezletilých k právním úkonům (právním jednáním) a proto je nutno jej vykládat v souladu s § 9 OZ64 a zásadou ochrany nezletilých.⁹¹ Naopak K. Hejtmánková se domnívala, že pro omezení testovací volnosti mladistvého není v zákoně opora, protože ustanovení § 476d odst. 2 OZ64 lze považovat za speciální k § 9 OZ64. Navíc se neuplatní ani hledisko prospěšnosti úkonu pro nezletilce.⁹²

Podle názoru autora diplomové práce se na právní jednání mortis causa nespovědného nezletilce staršího 15 let předpoklad přiměřené rozumové a mravní vyspělosti nezletilých stejného věku podle § 31 NOZ neuplatní a testamentární způsobilost nezletilých podle § 1526 NOZ lze považovat co do výše majetkové dispozice za neomezenou. Jediným limitem se zde

⁹⁰ Důvodová zpráva k NOZ, s. 379.

⁹¹ BEZOUŠKA, Petr. Nezletilý a závěť notářským zápisem. *Právní rádce*, 2005, roč. 13, č. 4, s. 21.

⁹² HEJTMÁNKOVÁ, Klára. In SCHELLE, Karel a kol. *Erbrecht in der Tschechischen Republik*. 1. vydání. München: Grin, 2010, s. 65. Podobný názor zastával i J. Mikeš, který uváděl, že: „...nezletilý, který dovršil patnáctý rok svého věku, může platně zřídit závěť o jakémkoliv svém majetku...“. MIKEŠ: *Dědictví...*, s. 55.

jeví nutnost pořízení ve formě veřejné listiny – notářského zápisu, kterým se především prokazuje skutečnost, že projev poslední vůle se děje s rozvahou, vážně a bez donucení (§ 1537 NOZ). Možnost nezletilého pořídit o celém svém majetku rovněž uznává Karel Eliáš, který potvrzuje, že nezletilí mohou: „pořídit o svém majetku bez omezení, avšak jen ve formě veřejné listiny“.⁹³ Podobný názor sdílí i rakouská doktrína, když nezletilé ve smyslu § 569 odst. 2 ABGB považuje sice za omezeně testamentárně způsobilé, ale jen co do formálních náležitostí, nikoliv co do obsahu.⁹⁴

Uvedené závěry by bylo možné dovodit především ze slovního spojení dikce § 1526 NOZ, které umožňuje nezletilci pořídit „bez souhlasu zákonného zástupce“. Souhlas zákonného zástupce se vyžaduje z důvodu doplnění chybějící rozpoznávací schopnosti nezletilého v situaci, kdy jde o právní jednání, k nimž není podle § 31 NOZ rozumově a volně vyspělý. V opačném případě činí nezletilý právní jednání sám a jeho svéprávnost je pro konkrétní právní jednání dostačující.⁹⁵ Pokud tedy zákonodárce v § 1526 NOZ výslovně nevyžaduje souhlas zákonného zástupce nezletilého, dává tím nepochybně najevo, že rozumová a volní vyspělost mladistvého k pořízení závěti je dostatečná a jeho pořizovací způsobilost není co do rozsahu majetkové dispozice omezená.

Dále lze konstatovat, že ustanovení § 1526 NOZ je speciální k § 31 NOZ, což rovněž potvrzuje i odborná literatura, která řadí předmětné ustanovení mezi tzv. úpravu zvláštní, která reguluje právní jednání nezletilce odlišně od § 31 NOZ. Důvodem je zvláštní povaha tohoto právního jednání a jeho dopady do soukromoprávní sféry, přičemž po dovršení konkrétní věkové hranice je nezletilému v zájmu jistoty přiznána způsobilost ve věci právně jednat.⁹⁶ Zvláštní povaha závěti spočívá mimojiné i v tom, že jde o jednostranné právní jednání, s nímž nejsou spojeny žádné povinnosti či omezení, není zapotřebí ani chránit druhou stranu právního vztahu a proto postačí, aby byl nezletilý schopen uvědomit si podstatu svého právního jednání, bez ohledu na to, o jak velké hodnotě majetku bude následně pořizovat.⁹⁷ Opačný názor však zastává L. Muzikář, který připouští neplatnost závěti, kterou by tito

⁹³ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2013, s. 285.

⁹⁴ KOZIOL, WELSER: *Grundriß...*, s. 318.

⁹⁵ MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 – 117*. Praha: Leges, 2014, s. 361.

⁹⁶ Tamtéž, s. 358-359.

⁹⁷ Srovnej FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanský zákoník. Komentář. I. díl. 1. vydání*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, s. 49.

nezletilí pořizovali „v takovém rozsahu a takovým způsobem, že toto jednání není přiměřené rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku (§ 31 NOZ)“.⁹⁸

Pokud připustíme, že § 1526 NOZ je ustanovením speciálním vylučujícím obecnou úpravu § 31 NOZ, je možné na základě argumentu a *silentio legis* konstatovat, že předmětné ustanovení výslovné omezení pořizovací volnosti co do výše majetkové dispozice neuvádí. Lze tak dojít k závěru, že nezletilému nic nebrání v tom, aby pořídil i ohledně nemovitých a movitých věcí vyšší hodnoty bez omezení, což plně koresponduje se zásadou autonomie vůle zůstavitele, které má být co nejvíce vyhověno.

Výše uvedená problematika není v současné době odborné literatuře uspokojivě řešena. Ačkoliv se bude z hlediska praxe zřejmě jednat o raritní případy, lze zákonodárci z hlediska právní jistoty *de lege ferenda* doporučit doplnění právní úpravy § 1526 NOZ s ohledem na výši majetku, se kterým bude nezletilý moci disponovat.

⁹⁸ MUZIKÁŘ, Ladislav. In SUCHÁ, MOKRÝ: *Sborník přednášek...*, s. 103. Shodně FIALA, DRÁPAL: *Občanský...*, s. 159.

4 Závěti pořizené s úlevami a jejich problematické aspekty

Závěti pořizené s úlevami neboli privilegované závěti jsou ústní formy závětí, které umožňují zůstaviteli, aby platně pořídil v tísní za ztížených podmínek nebo mimořádných okolností, aniž by zákon vyžadoval splnění všech zákonných náležitostí písemného testamentu v obvyklých formách.⁹⁹ NOZ upravuje soukromé a veřejné privilegované závěti v ustanoveních §§ 1542 až 1549 s tím, že rozlišuje několik mimořádných situací, které typizují jednotlivé úlevy. Privilegovanost těchto závětí spočívá ve snížení zákonem požadovaných formálních požadavků kladených na závěť. Platnost privilegovaných závětí je podle § 1549 NOZ časově omezena, dokud zůstavitel nemůže poříditi závěť veřejnou listinou.

Znovuobnovení právní úpravy privilegovaných závětí vyvolalo kritické reakce odborné veřejnosti. V obecné rovině bylo právní úpravě vytýkáno, že je příliš komplikovaná a kazuistická, existence úlev zvýší riziko jejich zneužití a v neposlední řadě i konkrétní výkladové nejasnosti.¹⁰⁰ Opačné názory naopak odůvodňovaly jejich zavedení s odkazem na tradiční evropské kodexy, jichž jsou privilegované závěti moderní a vyzkoušenou součástí. Podrobná komparace se zahraničními vzory a diskontinuita právní úpravy vedla autory NOZ záměrně k volbě ustanovení podrobnějších, které vyhoví potřebám lidského života a jeho variability.¹⁰¹ Konkrétní problematické aspekty budou dále rozebrány v následujících podkapitolách.

4.1 Závěť pořizená při nenadálé události

NOZ v § 1542 odst. 1 rozlišuje dvě základní situace, za nichž je možné ústně poříditi soukromou závěť před třemi současně přítomnými svědky. V prvním případě se jedná o nenadálou událost, která zůstavitele patrně a bezprostředně ohrožuje na životě. Otázkou je, v čem spočívá nenadálá událost a jakým způsobem posoudit ohrožení života ze strany zůstavitele.

Podle J. Svobody spočívá nenadálá událost v nemožnosti rozumně předvídat nebezpečí v dané oblasti, přičemž bezprostřední a patrné ohrožení života touto událostí musí být objektivní, tzn. bez ohledu na subjektivní přesvědčení pořizovatele o bezprostředním ohrožení

⁹⁹ Srovnej Důvodová zpráva k NOZ, s. 383-384.

¹⁰⁰ ŠEŠINA, Martin. Zamyšlení nad úlevami při pořizování závětí v novém občanském zákoníku. *Ad Notam*, 2009, roč. 15, č. 2, s. 56.

¹⁰¹ ELIÁŠ, Karel. Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2009, roč. 15, č. 2, s. 44-45.

jeho života. Pokud by jedna z těchto podmínek nebyla splněna, např. proto, že zůstavitel ignoroval varování před povodní, nelze považovat závěť za platnou.¹⁰²

Podle názoru autora diplomové práce by bylo vhodnější vyložit pojem „nenadálá událost“ extenzivně a zahrnout do možného jazykového významu pojmu nejen život ohrožující objektivní události (např. přírodní katastrofy, havárie), ale i kritický zdravotní stav pořizovatele bez ohledu na rozumně předvídatelné nebezpečí v oblasti (např. infarkt nebo diabetický záchvat).¹⁰³ Německá literatura rovněž uznává, že vedle objektivního nebezpečí smrti postačí i subjektivní obava pořizovatele o ohrožení jeho života¹⁰⁴, přičemž nezáleží na mylném přesvědčení o jeho existenci ze strany pořizovatele nebo svědků.¹⁰⁵

S ohledem na zjevnou inspiraci německou úpravou (§ 2250 BGB) se nabízí otázka, proč zákonodárce v tomto ustanovení nezakotvil doložku, podle které by nešlo popřít platnost závěti tím, že chybí vážný důvod (ať subjektivní nebo objektivní) k jejímu pořízení, tak jak to učinil v ustanovení § 1544 NOZ. Právě nouzová povaha závěti by měla umožnit co nejširší průchod zůstavitelově vůli bez svazujícího restriktivního výkladu jejich podmínek.

Ve druhém případě se totéž právo přiznává i pořizovateli, který se nachází v místě, kde je běžný společenský styk ochromen následkem mimořádné události a nelze-li po něm rozumně požadovat, aby pořídil v jiné formě. První podmínku lze vyložit tak, že pořizovatel vlivem nějaké mimořádné situace není schopen se jakýmkoliv způsobem dostavit na úřad, k notáři nebo na policii.¹⁰⁶ Je zřejmé, že zákon chápe omezení zůstavitele spíše objektivně ve vztahu k omezení v běžných záležitostech vlivem mimořádné okolnosti na místě. Ten může být zdravý a mimo bezprostřední ohrožení života, ale např. uvězněn v domě po povodni.¹⁰⁷ Německá literatura rovněž považuje za mimořádnou událost blokující pořizovatele na místě i nemoc, která mu znemožňuje včas navštívit úřadujícího notáře.¹⁰⁸

Druhou podmínkou, která musí být současně splněna, je nemožnost zůstavitele pořádit v jiné formě než závěti s úlevami. Tato nemožnost je vyjádřena kritériem rozumného požadavku, takže ji nelze chápat absolutně.¹⁰⁹ Proto se lze domnívat, že platnost ústní závěti neovlivní, mohl-li zůstavitel pořádit např. závěť holografní.¹¹⁰ V této souvislosti se nabízí

¹⁰² SVOBODA, KLIČKA: *Dědické...*, s. 67.

¹⁰³ ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský...*, s. 146.

¹⁰⁴ BAMBERGER, Heinz Georg, ROTH, Herbert. *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 3, §§ 1297-2385.1.* vydání. München: C.H.Beck, 2003, s. 1850.

¹⁰⁵ PALANDT, Otto. *Bürgerliches Gesetzbuch. Kommentar. Band 7. 54.,* neubearbeitete Auflage. München: C.H. Beck, 2006, s. 2051-2052.

¹⁰⁶ SVOBODA, KLIČKA: *Dědické...*, s. 68.

¹⁰⁷ FIALA, DRÁPAL: *Občanský...*, s. 202.

¹⁰⁸ PALANDT: *Bürgerliches...*, s. 2052.

¹⁰⁹ FIALA, DRÁPAL: *Občanský...*, s. 202.

¹¹⁰ ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský...*, s. 146.

otázka, zda by jako jediný důvod pokrývající všechny situace tísňe včetně ohrožení života nepostačil důvod uvedený ve větě první § 1542 odst. 1 NOZ, protože v případě, že se zůstavitel nachází v místě, kde je ochromen běžný společenský styk následkem mimořádné události, může podle okolností pořídit závěť holografní nebo allografní.¹¹¹ Uvedené významové překrytí zřejmě vzniklo ne příliš vhodným převzetím úpravy německé a VN37.¹¹²

Dikce § 1542 odst. 2 NOZ neukládá svědkům ústní závěti povinnost, aby pořídili záznam o zůstavitelově poslední vůli, ale připouští možnost jejich dodatečného výslechu do soudního protokolu v rámci řízení o pozůstalosti. V zájmu průkaznosti a právní jistoty lze doporučit, aby po vzoru německého práva (§ 2250 BGB) byl záznam učiněn v písemné formě ještě za života zůstavitele, jemu byl za současné přítomnosti všech svědků přečten, jím potvrzen a svědky spolu se zůstavitelem podepsán, pokud toho bude schopen.¹¹³ Dodatečným pořízením záznamu nebo vůbec jeho nepořízením se s časem zvyšuje riziko, že svědci vlivem tísňe nebudou schopni po paměti věrně reprodukovat poslední vůli zůstavitele nebo budou jejich výpovědi rozporné. Ačkoliv taková závěť pozbývá platnosti uplynutím dvou týdnů od pořízení, může být tato doba výrazně prodloužena vlivem např. zdravotní rekonvalescence až do okamžiku, kdy bude moci zůstavitel pořídit ve formě veřejné listiny. S určitostí nelze vyloučit ani podvodné jednání svědků s úmyslem fingoovat poslední vůli zůstavitele ve svůj nebo jiný prospěch. M. Karhanová dokonce uvádí, že v situaci tísňe je jistější sepsat stručně vlastnoruční závěť a svěřit ji jedné důvěryhodné osobě, jejíž obstarání bude v krizové situaci pravděpodobnější, než sehnat tři svědky s rizikem možného zneplatnění závěti.¹¹⁴

4.2 Závěť pořízena při bezprostředním ohrožení života starostou obce

V § 1543 NOZ se stanoví, že existuje-li důvodná obava, že zůstavitel zemře dříve než by mohl pořídit ve formě notářského zápisu, učiní záznam o ústním projevu jeho poslední vůle starosta obce nebo osoba, která je oprávněna vykonávat pravomoci starosty, a to za přítomnosti dvou svědků. Za splnění podmínek v § 1547 odst. 1 NOZ se takto pořízená závěť považuje za veřejnou listinu.

Ze znění zákona je patrné, že se zákonodárce výrazně inspiroval německou úpravou nouzového testamentu před starostou (§ 2249 BGB), což také potvrzuje i důvodová zpráva. Praktický význam této úpravy spočívá v tom, že zejména v malých obcích, např. v horských

¹¹¹ Srovnej KŘIVSKÁ, Miroslava. Privilegované závěti. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 5, s. 9.

¹¹² Srovnej § 2250 BGB a § 435 VN37.

¹¹³ BAMBERGER, ROTH: *Kommentar...*, s. 1851-1852.

¹¹⁴ KARHANOVÁ: *Závěť v návrhu...*, s. 162.

oblastech, bude zvláště za mimořádných okolností ohrožujících život zůstavitele rychlejší pořídit před starostou obce, než před vzdálenějším notářem.¹¹⁵

Otázkou je, kdo a jak bude posuzovat důvodnost obavy o život pořizovatele a její opodstatněnost ve vztahu k platnosti závěti. Posouzení bude podobně jako v německém právu záležet na subjektivním zhodnocení¹¹⁶ individuální situace pořizovatele a konkrétních okolností případu starostou. Ten může odmítnout zaznamenat poslední vůli zůstavitele, protože podle zákona k tomu není povinen. Pokud by na území obce propukla nějaká přírodní katastrofa nebo havárie, lze jistě očekávat, že starosta obce upřednostní veřejný zájem na odstraňování následků takových nehod před zájmem soukromým. Pokud by se ale jednalo např. o život ohrožující zdravotní stav pořizovatele, měl by starosta žádosti o zaznamenání poslední vůle vyhovět. Odepření záznamu na základě nesprávně vyhodnoceného zdravotního stavu však nelze starostovi přičítat k odpovědnosti.¹¹⁷ Zákodárce bohužel nepřevzal úpravu § 2249 odst. 2 BGB, která stanoví, že na platnost závěti nemá vliv, ukáží-li se obava o život zůstavitele jako neopodstatněná. Německá literatura k tomu dále uvádí, že pokud by starosta věděl, že pořizovateli žádné nebezpečí smrti nehrozí, je testament neplatný.¹¹⁸

Na základě praktických zkušeností notářů s realizací zákonných kompetencí starostů v soukromoprávní oblasti, se lze domnívat, že starostové mohou účelově odmítat sepisování těchto závětí, protože uvedenou problematiku nebudou zvládat.¹¹⁹

4.3 Závěť pořízená na palubě námořního plavidla nebo letadla

V § 1544 NOZ je nově zakotvena úprava úlev při pořizování závěti na palubě námořního plavidla plujícího pod státní vlajkou ČR nebo letadla zapsaného v leteckém rejstříku v ČR. Rovněž zde je zapotřebí přítomnosti dvou svědků. V případě naplnění všech požadavků uvedených v § 1547 odst. 1 NOZ se taková listina považuje za veřejnou.

Jedním z předpokladů pořízení této závěti je vážný důvod na straně zůstavitele. Nemusí jít pouze o důvod vyvolaný objektivní skutečností (např. hrozba letecké nebo námořní havárie), ale i o vážné důvody zůstavitele ryze subjektivního charakteru (např. náhlá zdravotní indispozice).

Jelikož zákon v § 1544 odst. 1 NOZ neukládá veliteli námořního plavidla nebo letadla povinnost zaznamenat vůli zůstavitele, je na veliteli, zda uzná existenci a vážnost uváděného důvodu a zůstaviteli vyhoví, nebo pořízení záznamu odepře. Podle názoru autora diplomové

¹¹⁵ Důvodová zpráva k NOZ, s. 384-385.

¹¹⁶ BAMBERGER, ROTH: *Kommentar...*, s. 1846. Podobně FIALA, DRÁPAL: *Občanský...*, s. 204.

¹¹⁷ FIALA, DRÁPAL: *Občanský...*, s. 204.

¹¹⁸ PALANDT: *Bürgerliches...*, s. 2050.

¹¹⁹ Srovnej ŠEŠINA: *Zamyšlení...*, s. 57.

práce by bylo spravedlivé, aby hodnocení závažnosti důvodu bylo ponecháno výlučně na zůstaviteli, když z povahy provozu těchto dopravních prostředků vyplývá zvýšené riziko ohrožení jeho života. Ochrana zůstavitele v jeho záměru pořídit testament je navíc zdůrazněna v poslední větě citovaného ustanovení, podle něhož absence vážného důvodu neplatnost závěti nezpůsobí. Zákonná podmínka, že pořízení záznamu velitelem je možné, jen nebrání-li mu v tom péče o bezpečnost plavby nebo letu, by měla být jediným důvodem pro odmítnutí zůstavitele pořídit testament. Je zajímavé, že dikce § 1290 původního návrhu NOZ05 žádné omezení pro zůstavitele pořídit testament nestanovila, i když důvodová zpráva dovedla diskreční právo kapitána, aby vyhotovení závěti odmítnul.¹²⁰ Principu autonomie vůle pořídit závěť za mimořádných podmínek na lodi nebo v letadle plněji odpovídá polská úprava v čl. 953 KC, která kromě formálních náležitostí nestanoví ani pro zůstavitele ani pro velitele žádná omezení pro sepsání záznamu poslední vůle zůstavitele.

Na první pohled se může jevit zakotvení úpravy závěti pořízené na palubě námořního plavidla jako nadbytečné, neboť v současnosti není v ČR registrováno žádná námořní obchodní loď v námořním rejstříku. Zákonodárce počítá s využitím takové úpravy pro futuro.¹²¹ Tato úprava však může být využívána i v současné době, neboť podle § 2 odst. 2 ZNP se považují za námořní plavidla také námořní jachty, jejichž registrovaný počet není zanedbatelný. Mimoto ČR vlastní 75 000 km² mořského dna v Tichém oceánu, kde se nacházejí bohatá ložiska polymetalické hlubokomořské konkrece. Případnou těžbu lze s ohledem na výsledky podmořského průzkumu a vývoj světových cen zájmových kovů očekávat v horizontu 20-ti let.¹²²

Lze konstatovat, že znovuzavedení této formy závěti je pozitivním krokem, přestože bude v praxi využíván zřejmě jen výjimečně. De lege ferenda by však bylo vhodné upravit znění zákona tak, aby velitel námořního plavidla nebo letadla mohl odepřít sepsání záznamu o poslední vůli zůstavitele jen z důvodu péče o bezpečnost plavby nebo letu.

4.4 Vojenská závěť

Podle § 1545 NOZ je umožněno příslušníkům ozbrojených sil ČR pořídit vojenskou závěť při účasti v ozbrojeném konfliktu nebo vojenských operacích, a to za přítomnosti dvou svědků před velitelem vojenské jednotky ČR nebo jiného vojáka v hodnosti důstojníka nebo vyšší. Zákon dále stanoví, že platnost takto pořízené závěti nelze popřít. Smyslem této úpravy

¹²⁰ Důvodová zpráva k NOZ05, s. 502.

¹²¹ Důvodová zpráva k NOZ, s. 385.

¹²² TONAROVÁ, Petra. *Mangan, manganové hlubokomořské konkrece a jejich těžba*. [online]. gweb.cz, 18. Května, 2004 [cit. 15. listopadu 2015]. Dostupné na <<http://www.gweb.cz/clanky/clanek-51/>>.

je umožnit příslušníkům armády pořídit závěť i v případě, že nemají možnost se obrátit na notáře.¹²³ Nemělo by hrát roli, zda pořizovatel mohl notáře využít nebo zda mohl napsat závěť vlastnoručně.¹²⁴ Rozhodující je pouze naplnění všech předepsaných formalit podle § 1545 odst. 1 NOZ.

Nabízí se otázka, zda je možné pořídit tuto závěť pouze v boji nebo i za situace, kdy momentálně žádný boj neprobíhá.¹²⁵ Zákon se obecně zmiňuje o účasti v ozbrojeném konfliktu a vojenských operacích, takže není vyloučeno pořízení této závěti nejen v průběhu boje, ale i mimo něj. Vyhotovení písemného záznamu o poslední vůli vojáka v průběhu boje však může narazit na pravidla Armády ČR, která stanoví, že vojáci nesmí mít v rámci akce při sobě žádné osobní doklady z důvodu možné identifikace nepřítelem. Využití této formy závěti se jeví jako pravděpodobnější v situacích mimo bojiště, např. pokud ji voják pořídí namísto sepsání holografní závěti na základně nebo v polní nemocnici v případě vážného devastujícího zranění končetin.

4.5 Předepsané formality a jejich porušení

Další formální požadavky kladené na privilegované závěti, mimo závěť pořízenou podle § 1542 NOZ, jsou vyjmenovány v § 1547 odst. 1 NOZ. Vyžaduje se, aby osoba, která pořídila záznam o ústní závěti, jej s oběma svědky podepsala a přečetla zůstaviteli za přítomnosti obou svědků tak, aby zůstavitel mohl potvrdit, že se jedná o projev jeho poslední vůle. Takto pořízena závěť se považuje za veřejnou listinu.

Z dikce citovaného ustanovení zcela jednoznačně nevyplývá, co zákonodárce myslí oním „potvrzením“, zda je jím podpis zůstavitele na záznamu nebo jen jeho ústní deklarování s uvedením této skutečnosti v záznamu. V § 1548 odst. 2 NOZ je stanoveno, že nepodepsání záznamu zůstavitelem, protože nemohl psát nebo pro jinou závažnou překážku, není na újmu platnosti závěti, pokud je to v listině výslovně zaznamenáno. Důkazem a *contrario* z daného ustanovení lze mít za to, že zákon vyžaduje podpis zůstavitele na záznamu o jeho závěti, aby šlo o veřejnou listinu.¹²⁶ S tímto výkladem je možné se ztotožnit, uvedený závěr rovněž vyplývá z § 568 NOZ, podle kterého veřejná listina podepsaná zůstavitelem zakládá vůči každému plný důkaz o takovém projevu vůle.

Dalším problematickým aspektem se jeví to, zda zákon požaduje současnou přítomnost obou svědků při přečtení záznamu a potvrzení vůle zůstavitele, nebo může dojít k těmto

¹²³ Důvodová zpráva k NOZ, s. 386.

¹²⁴ Srovnej KŘIVSKÁ: *Privilegované...*, s. 10.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský...*, s. 152.

jednáním u každého svědka samostatně. Podle R. Fialy a K. Beerové zákon vyžaduje současnou přítomnost dvou nebo tří svědků pouze v případech allografních závětí a privilegované závětí podle § 1542 NOZ. Navíc ani z gramatického výkladu odst. 1 § 1547 NOZ nevyplývá, že současná přítomnost obou svědků je nutná, jelikož zákon vyžaduje přítomnost svědků pouze při přečtení záznamu a při jeho potvrzení zůstavitelem, takže k těmto jednáním může dojít i každým svědkem zvlášť.¹²⁷

Autor diplomové práce se s uvedeným řešením neztotožňuje. Připustíme-li možnost, že svědkové mohou být u předmětných právních jednání přítomni každý samostatně, znamenalo by to, že by zůstaviteli musel být záznam o poslední vůli přečten v přítomnosti každého svědka zvlášť, tj. dvakrát, a zůstavitel by jej musel podpisem potvrdit rovněž dvakrát. Je otázkou, zda až takový rozsah úlevy je účelný, protože v časové tísní mimořádné situace vyžadující rychlé řešení, může paradoxně způsobit zbytečnou formální komplikaci nebo dokonce znemožnit pořizování samotné závěti.¹²⁸ Zákonná podmínka současné přítomnosti dvou svědků by měla být naopak vyšší zárukou toho, že vůle zůstavitele bude řádně zachycena a že bude sníženo riziko následného napadení platnosti závěti nebo jejího obsahu. Obdobně přistoupila k požadavku současné přítomnosti obou svědků německá právní úprava, která u nouzového testamentu před starostou (§ 2249 BGB) výslovně vyžaduje současnou přítomnost dvou svědků po celou dobu pořizování záznamu o poslední vůli zůstavitele.¹²⁹

Prohlášení těchto závětí za veřejnou listinu dojde navíc k přesunu důkazního břemene na osoby, které budou tvrdit neplatnost takových závětí. Je otázkou, zda se tyto osoby nebudou v soudním řízení nacházet v důkazní nouzi, protože při sepisu těchto listin zpravidla nebyly přítomny. Platnost závěti by měly prokazovat spíše ty osoby, které se průběhu takového jednání účastnily, a mohly tak dosvědčit způsobilost zůstavitele a dodržení všech formalit.¹³⁰

4.6 Svědkové závěti s úlevami

Významnou úlevou při pořizování všech závětí s úlevami je to, že podle § 1548 NOZ mohou být svědky i osoby starší 15 let nebo omezené ve svéprávnosti, pokud jsou způsobilé věrohodně popsat skutečnosti významné pro platnost závěti. Svědkem by neměla být osoba,

¹²⁷ FIALA, DRÁPAL: *Občanský...*, s. 213.

¹²⁸ Může se jednat o překážku na straně svědků (např. svědek se dodatečně nedostaví) nebo na straně zůstavitele (např. zdravotní stav zůstavitele se zhorší tak, že nebude schopen požadované úkony provést).

¹²⁹ BAMBERGER, ROTH: *Kommentar...*, s. 1847. Podobně BEDNÁŘ: *Testamentární...*, s. 119.

¹³⁰ ŠEŠINA: *Zamyšlení...*, s. 57.

kteřá je pořizování zůvěti jen náhodně přítomna a není touto funkcí pověřena a s tímto pověřením srozuměna.¹³¹

Otázkou je, jak posoudit situaci, kdy jedním z přítomných svědků bude dědic nebo odkazovník zůstavitele. Vzhledem k tomu že úprava privilegovaných zůvětí neobsahuje žádné speciální ustanovení o nezpůsobilosti dědice nebo odkazovníka svědčít, lze se domnívat, že za použití § 1540 NOZ jako obecné úpravy budou tyto osoby svědecky nezpůsobilé.

¹³¹ Usnesení NS ČR ze dne 28.4.1997, sp.zn. 2 Cdon 988/96.

5 Vybrané obsahové náležitosti závěti a jejich problematické aspekty

5.1 Rozlišení dědice a odkazovníka

Z § 1494 odst. 1 NOZ vyplývá, že obligatorní obsahovou náležitostí každé závěti je ustanovení dědice (jednoho nebo více) alespoň k podílu na pozůstalosti. Fakultativní náležitostí závěti je především zřízení odkazu, ale jen za podmínky, že zůstavitel ustanoví jednoho či více dědiců alespoň k části pozůstalosti, jinak by se jednalo o dovětek podle § 1498 NOZ. V § 1475 odst. 3 NOZ se stanoví, že dědicem je ten, komu náleží dědické právo, naopak v § 1477 odst. 2 NOZ je výslovně zdůrazněno, že dědicem není odkazovník. Rozlišení mezi ustanovením dědice a nařízením odkazu je jedním zásadních problematických aspektů dědění ze závěti vzhledem k tomu, že odkazovník nemá právo na pozůstalost nebo na poměrný podíl z ní, ale pouze na pohledávku vůči dědicům na vydání předmětu odkazu nebo na zřízení určitého práva.

V průběhu historického vývoje došlo ke sblížení institutů dědictví a odkazu, což rezultovalo až k jejich splynutí v úpravě § 477 OZ64. To se odrazilo v povědomí nejenom laické veřejnosti tak, že při sepisu závětí se přestal rozlišovat právní význam těchto institutů. Nebylo proto vyloučeno, že zůstavitel formuloval svou závěť tím způsobem, že povolal dědice použitím slova „odkazují“ nejenom ve vztahu k celému dědictví, ale i k jednotlivým věcem nebo právům, které mají dědicům připadnout, přičemž zůstavitelovým úmyslem nebylo zřídit odkaz.¹³²

Lze předpokládat, že vzhledem k diskontinuitě právní úpravy může z výše uvedených důvodů docházet v budoucnu k výkladovým problémům právního jednání zůstavitele učiněného v závěti před 1. 1. 2014, tj. před účinností NOZ. V přechodných ustanoveních k NOZ se stanoví v § 3070 NOZ nepravá zpětná retroaktivita k pořízením pro případ smrti učiněným před 1. 1. 2014, zemře-li zůstavitel po tomto datu. Ze znění citovaného ustanovení vyplývá, že nová právní úprava přičítá právní následky jednáním, která sice odporovala předchozí právní úpravě pořízení pro případ smrti, ale vyhovuje úpravě NOZ.

Otázkou je, zda zůstavitel mohl ustanovit někoho odkazovníkem v době, kdy právní úprava institut odkazu ve smyslu NOZ vůbec neznala. Podle L. Muzikáře má pro odpověď na tuto otázku přednost použití výkladového pravidla v § 1494 odst. 2 NOZ před aplikací § 3070 NOZ tak, aby se maximálně vyhovělo vůli zůstavitele. Zřízení odkazu by bylo možno

¹³² SVOBODA, KLIČKA: *Dědické...*, s. 114. Podobně FIALA, DRÁPAL: *Občanský...*, s. 312.

připustit zcela výjimečně i za účinnosti OZ64 a to způsobem, který by podle § 1594 NOZ nevzbuzoval pochybnost o zřízení odkazu.¹³³

Rozlišení dědice od odkazovníka zůstává problematickým aspektem dědění i pro závěti sepsané po nabytí účinnosti NOZ. Na rozdíl od § 477 OZ64 právní úprava závěti v NOZ výslovně neuvádí možnost povolání dědice k jednotlivým věcem nebo právům, přičemž o přidělení jednotlivé věci dědicům ze jmění zůstavitele se zmiňuje až § 1694 odst. 2 NOZ. To může vést k závěru, že pokud zůstavitel v závěti povolá určitou osobu k jednotlivé věci nebo právu a přitom použije formulaci „odkazuji“, půjde vždy o odkaz ve smyslu § 1594 NOZ. K jednotlivé věci nebo právu však může zůstavitel v závěti povolání jak dědice, tak i odkazovníka.¹³⁴

Důvodová zpráva k §§ 1594 – 1596 NOZ nabízí výkladové pravidlo pro odlišení dědice od odkazovníka. Odkáže-li zůstavitel konkrétní věci určitým osobám tak, že tím vyčerpá podstatnou část pozůstalosti, budou tyto osoby považovány za dědice. Bude-li však pozůstalost hodnotou konkrétně určených věcí vyčerpána pouze z části, budou subjekty takto povolány závětí v postavení odkazovníků.¹³⁵

Poněvadž je poměr dědictví a odkazu tradičně spornou záležitostí, nemělo by se vycházet při řešení této otázky pouze z jediného kritéria.¹³⁶ O. Horák nabízí jako výkladové východisko prioritu dědění před odkazem s tím, že nepřesně vyjádřený úmysl zůstavitele je možno vyložit podle hodnoty jednotlivě určené věci ve vztahu k hodnotě celé pozůstalosti, přičemž rozhraničujícím kritériem může být falcidiánská kvarta. Z toho vyplývá, že věc nižší hodnoty bude mít charakter odkazu, přičemž věc vyšší hodnoty bude považována za dědění. Použití tohoto kritéria by mohlo v některých případech vést k odlišným závěrům o tom, kdo je dědicem a kdo odkazovníkem.¹³⁷ Posouzení toho, jaké kritérium bude s ohledem na konkrétní okolnosti aplikováno, bude nepochybně předmětem budoucí judikatury soudů.

Vzhledem k tomu, že na rozdíl od OZO přijal NOZ v § 1598 falcidiánskou kvartu, lze předvídat další výkladové komplikace a nejasnosti. NOZ používá pravidlo kvarty na všechny dědice bez omezení. Mohlo by se například stát, že vůle zůstavitele by nemusela být plně naplněna v situaci, kdy nemá žádné blízké příbuzné a odkáže konkrétní věc tvořící celý jeho

¹³³ MUZIKÁŘ, Ladislav. In SUCHÁ, MOKRÝ: *Sborník přednášek...*, s. 134.

¹³⁴ Tamtéž, s. 109-135.

¹³⁵ Důvodová zpráva k NOZ, s. 397.

¹³⁶ R. Fiala a K. Beerová se přiklání k řešení naznačenému v důvodové zprávě, podle kterého se zohlední výše hodnoty odkazu k celé pozůstalosti. Povolání dědice ke konkrétní věci lze dovodit navíc i z uvození § 1694 odst. 2 NOZ: „přidělil-li zůstavitel dědicům jednotlivé věci ze svého jmění“. FIALA, Roman, BEEROVÁ, Kamila. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský...*, s. 94.

¹³⁷ HORÁK, Ondřej. Dědictví a odkaz (k přechodu majetkových práv a povinností pro případ smrti). *Právní rozhledy*, 2015, roč. 22, č. 9, s. 306-307.

majetek určité osobě, takže čtvrtinový podíl na pozůstalosti by musel povinně připadnout jeho vzdálenému zákonnému dědici. Jedním z řešení by mohlo být zákonné omezení kvarty jen na nejbližší zákonné dědice (např. 1. a 2. třídy).¹³⁸ S tímto názorem je možno se ztotožnit, poněvadž ponechání takové ochrany jen pro nejbližší dědice zůstavitele lépe odpovídá spravedlivému uspořádání mezigeneračních vztahů.

Odlišení osoby odkazovníka od dědice je natolik klíčové, že dokonce podmiňuje vydání usnesení v řízení o pozůstalosti. Dědictví bude totiž dědicům potvrzeno až poté, co budou podle § 1691 NOZ splněny povinnosti vůči odkazovníkům. Postavení odkazovníka je na rozdíl od dědice výhodnější, protože se nemusí podílet na dluzích zůstavitele (§ 1701 NOZ). Pořídil-li zůstavitel ve prospěch více osob, může proto některá z nich tvrdit, že je odkazovníkem, nikoliv dědicem. Je tedy otázkou, jakým způsobem bude tento problém v rámci řízení o pozůstalosti vyřešen, když takové osobě nelze nařídít, aby se domáhala určení toho, že je odkazovníkem, protože § 1672 NOZ mluví pouze o sporech o dědické právo.

Aby se předešlo výkladovým nejasnostem a budoucím sporům o dědické právo, je nutné, aby zůstavitel – právní laik – formuloval svou skutečnou poslední vůli jednoznačně. Zvýšenou pozornost by důslednému odlišení dědice od odkazovníka měli věnovat i profesionálové z řad právníků, kteří budou zůstavitelem požádání o právní radu nebo sepsání závěti notářským zápisem. V případě pochybností bude nutné vyložit vůli zůstavitele s ohledem na obsah závěti a jím použité slovní spojení.¹³⁹

5.2 Nepominutelný dědic a jeho ochrana

5.2.1 Právo na povinný díl

Nepominutelný dědic je osoba, která je v blízkém vztahu k zůstaviteli a z toho důvodu se jí poskytuje zvýšená ochrana spočívající v právu na povinný díl z dědictví nebo na jeho hodnotě. Právo na povinný díl nebo jeho doplnění náleží takovému nepominutelnému dědici, který se nezřekl dědického práva, je dědicky způsobilý a nebyl platně vyděděn, jestliže jej zůstavitel opomenul buď vědomě, omylem nebo proto, že o něm při pořízení pro případ smrti nevěděl (§ 1492 NOZ). Na rozdíl od předchozích právních úprav, kdy měli nepominutelní dědicové v rozsahu svého povinného podílu postavení zákonných dědiců první dědické třídy a svůj podíl nabývali stejně jako dědicové zákonní, NOZ v § 1654 odst. 1 uvádí, že

¹³⁸ Tamtéž, s. 306.

¹³⁹ Je-li úmyslem zůstavitele povolání dědice, měl by užít těchto slov: „*Chci, aby se můj syn Jan stal mým dědicem*“. Zamýšlí-li zůstavitel povolání osobu jako odkazovníka, měl by převzít terminologii § 1594 NOZ a uvést: „*Zřizuji svému synu Janovi odkaz obrazu J. Zrzavého a nařizuji svým dědicům, aby mu tento předmět odkazu vydali*“.

nepominutelný dědic nemá právo na podíl z pozůstalosti, ale jen na peněžní částku rovnající se hodnotě jeho povinného dílu.¹⁴⁰

NOZ navazuje na koncepci ochrany práv neopominutelných dědiců zakotvenou v našich socialistických kodexech a v § 1643 odst. 1 stanoví, že těmito osobami jsou děti zůstavitele, a nedědí-li, pak jsou jimi jejich potomci. Ač se NOZ hlásí k návratu k evropským právním tradicím, nerozšiřuje okruh nepominutelných dědiců zejména o manžela, jak je tomu v okolních evropských zemích, což bylo v rámci rekodifikace navrhováno, ale ke škodě věci neakceptováno. Uvedené bylo kritizováno i částí odborné veřejnosti, včetně autora NOZ K. Eliáše¹⁴¹, poněvadž vypořádání SJM pozůstalému manželovi negarantuje jeho dostatečné majetkové zajištění.¹⁴²

V odborné literatuře se objevují názory, které důvodnost existence institutu nepominutelných dědiců zpochybňují. Praxe poukazuje na případy, kdy děti zůstavitele, o nichž celý život nevěděl, mají výhodnější postavení než manželka nebo družka, se kterými zůstavitel strávil podstatnou část života a jsou mu proto bližší, ale do okruhu neopominutelných dědiců nespádají.¹⁴³ Některé názory dokonce považují institut neopominutelného dědice v kontextu dnešních oslabených mezilidských vztahů a morálky za přežitý, jelikož zbytečně omezuje pořizovací volnost zůstavitele. Zůstaviteli by mělo být proto umožněno vědomě opomenout svého potomka tak, aby nebyl svázán velikostí povinných podílů za situace, kdy důvody pro vydědění nebudou dostatečně silné.¹⁴⁴

Závěrem lze shrnout, že i v našem společenském, ekonomickém a právním prostředí převažují důvody pro zachování institutu neopominutelného dědice nad jeho zrušením. Diskutabilním může být otázka okruhu těchto dědiců, tj. rozšíření o manžela zůstavitele, jehož

¹⁴⁰ Jisté pochybnosti ohledně peněžního zadostičení nepominutelného dědice ve vztahu k nemovitostem uvádí K. Wawerka, který se domnívá, že ten, kdo by k takové výplatě hodnoty povinného dílu byl povinen, nebude disponovat dostatečnými finančními prostředky, takže opominutý dědic bude svá práva jen ze svého podílu na nemovitostech jen obtížně uplatňovat. WAWERKA, Karel. Jaké dědické právo?. *Ad Notam*, 2004, roč. 10, č. 2, s. 40.

¹⁴¹ ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, roč. 9, č. 5, s. 100. O neúspěšné snaze prosadit rozšíření okruhu nepominutelných dědiců v rámci rekodifikace podobně BEDNÁŘ, Václav. Nepominutelný dědic. In HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil (ed). *Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 23.

¹⁴² BEDNÁŘ, Václav. In HAVEL, PIHERA: *Soukromé právo...*, s. 23. Podobný názor vyslovil i O. Horák, který navíc uvádí, že právo na nutné zaopatření podle § 1655 a násl. NOZ není vhodným řešením: HORÁK, Ondřej. Ochrana nepominutelných dědiců a povinný díl. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. 20, č. 3, s. 284.

¹⁴³ MEDUNOVÁ, Renáta. Dědic, který nemá být opomenut. *Ad Notam*, 2009, roč. 14, č. 5, s. 172.

¹⁴⁴ BALCAROVÁ, Dana. Dědická smlouva de lege ferenda. In KNOLL, Vilém. KARHANOVÁ, Martina (ed). *Naděje právní vědy. Býkov 2007*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 215. Podobně KAWULOK, Josef. Vydědění - právní úprava a praxe. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 4, s. 75. Diskuse o případném zrušení tohoto institutu proběhly rovněž v Rakousku. Zpochybňována byla jeho zajišťovací funkce a negativní ekonomický dopad při dělení korporátního majetku velké hodnoty. Vzhledem ke stanovisku odborné literatury a ohlasů z praxe zůstal tento institut i nadále právně zaručen. WELSER, Rudolf. In WELSER, Rudolf (ed). *Erbrechtsentwicklung in Zentral- und Osteuropa*. Wien: Manz, 2009, s. 2-6.

pouhé právo na slušnou výživu nebo nutné zaopatření ve smyslu § 1666 NOZ, navíc časově omezené je nedostatečné. Manželu zůstavitele by měl být zákonem garantován povinný díl z pozůstalosti, jehož výši by mohlo reflektovat to, zda je či není schopen se sám živit. Inspirací by mohla být např. polská úprava v art. 991 KC.

5.2.2 Zkrácení povinného dílu darováním pro případ smrti

V odborné literatuře vyvstala otázka, zda darování pro případ smrti učiněné zůstavitelem podle § 2063 NOZ osobě odlišné od nepominutelného dědice nepovede ke zkrácení povinného dílu nepominutelného dědice.¹⁴⁵ Důvodem je skutečnost, že darování pro případ smrti je obligačním vztahem mezi dárce a obdarovaným, kdy obdarovaný figuruje jako věřitel pozůstalosti, přičemž závazek z tohoto právního jednání přechází na dědice mimo dědickou posloupnost. V případě takového darování se neuplatní omezující ustanovení dědického práva na ochranu nepominutelných dědiců, a proto nelze vyloučit ani obejití jejich práva na povinný díl podle § 1492 NOZ ze strany zůstavitele. Navíc není zůstavitel ve své dispozici takřka vůbec omezen a může darovat třeba všechn svůj současný majetek, ale nejvýše polovinu budoucího majetku. Obcházení dědického práva by mohlo nahrávat i znění věty první § 2036 NOZ, ze kterého výslovně nevyplývá povinnost splnění formálních požadavků některého pořízení pro případ smrti pro zřízení odkazu.¹⁴⁶

Povinný díl nepominutelných dědiců se podle § 1655 NOZ stanoví z čisté hodnoty pozůstalosti navýšené o to, co jim má být podle §§ 1660-1661 na povinný díl započteno. Na základě výše uvedených skutečností není zcela jisté, zda se darování pro případ smrti vůbec promítne do pozůstalosti a tím pádem i do výše povinného dílu nepominutelného dědice, nebo nikoliv. Právo na pozůstalost vzniká podle § 1479 NOZ smrtí zůstavitele. Okamžikem smrti zůstavitele rovněž přechází vlastnické právo k předmětu darování pro případ smrti na obdarovaného, takže by darovaná věc neměla být součástí pozůstalosti. Podle A. Talandy se předmět daru pro případ smrti posoudí ve smyslu § 1655 NOZ jako závada, která vázne na majetku zůstavitele již v době zůstavitelovy smrti, a tudíž by se od hodnoty majetku měla odečíst. Jedinou možností obrany zkráceného nepominutelného dědice by tak bylo napadení platnosti darování pro případ smrti ve sporném soudním řízení.¹⁴⁷ Opačný názor zastává M.

¹⁴⁵ MALÁ, Lenka. Darování pro případ smrti v Německu a Rakousku. *Ad Notam*, 2014, roč. 20, č. 3, s. 5. Podobně HORÁK, Ondřej. Darování pro případ smrti a ochrana dědiců (k diskusi o novelizaci občanského zákoníku). *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 22, s. 784. TALANDA, Adam. Darování pro případ smrti-trojský kůň dědického práva. *Právní rozhledy*, 2015, roč. 23, č. 13-14, s. 476-477.

¹⁴⁶ Teorie ani praxe není ve výkladu § 2063 NOZ jednotná. Blíže TALANDA: *Darování...*, s. 476-480. KLEIN, Šimon. Dědická smlouva a darování pro případ smrti. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 4, s. 15.

¹⁴⁷ TALANDA: *Darování...*, s. 474.

Šešina, který se s ohledem na prvorepublikovou judikaturu přiklání k tomu, aby se povinný díl vypočítal i z hodnoty tohoto darování.¹⁴⁸ Podobné stanovisko zastává rovněž rakouská právní literatura, která považuje darovanou věc pro případ smrti stále za součást pozůstalosti, takže se započítává do výše základu pro výpočet povinného dílu nepominutelného dědice.¹⁴⁹

Tímto směrem by se zřejmě měla odvíjet i judikatura českých soudů, aby bylo zabráněno přílišnému oslabení, resp. obcházení ochrany nepominutelných dědiců. Jiným východiskem z uvedené situace by bylo buď úplné zrušení institutu darování pro případ smrti¹⁵⁰, nebo jeho novelizace tak, aby se vyřešil problém s obcházením ustanovení dědického práva tím, že by se darování pro případ smrti řídilo úpravou odkazů včetně opatření proti přetížení pozůstalosti.¹⁵¹

5.2.3 Odvolání daru pro zkrácení povinného dílu

Účelem právní úpravy započtení na povinný díl a dědický podíl je naplnění principu spravedlnosti mezi jednotlivými dědici, spočívající ve snaze o srovnání jejich majetkových rozdílů s ohledem na to, co od zůstavitele jednotliví dědicové ještě za jeho života bezplatně nabudou. V § 1660 NOZ je upraveno, že se na povinný díl započte jen to, co nepominutelný dědic od zůstavitele bezplatně obdržel v posledních třech letech před jeho smrtí, ledaže zůstavitel přikáže provedení započtení za delší dobu, podle § 1661 NOZ i v dalších případech. Nová právní úprava však z hlediska výpočtu povinného dílu nezohledňuje darování osobám odlišným od nepominutelného dědice, což může vzhledem ke znění § 1658 NOZ narušit vazbu mezi darováním a děděním a oslabit ochranu nepominutelných dědiců.

V § 1658 NOZ je upravena zásada, že započtení nezakládá povinnost něco vydat, tzn. vracet do pozůstalosti, ledaže se jedná o odvolání daru pro nevděk podle § 2072 NOZ. Oproti původnímu návrhu osnovy K. Eliáše¹⁵², však v nové právní úpravě chybí institut odvolatelnosti daru pro zkrácení povinného dílu, jakožto významný prostředek ochrany nepominutelných dědiců. O. Horák považuje absenci tohoto institutu za výrazné oslabení ochrany nepominutelných dědiců a snížení významu a dosahu povinného dílu, protože bude

¹⁴⁸ ŠEŠINA, Martin. In ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský...*, s. 390. Gl. U. 27: „Darování pro případ smrti se neodpočítávají“.

¹⁴⁹ KOZIOL, WELSER: *Grundriß...*, s. 387. Podobně GSCHNITZER, FAISTENBERGER: *Österreichisches...*, s. 106-107.

¹⁵⁰ KLEIN: *Dědická...*, s. 15.

¹⁵¹ TALANDA: *Darování...*, s. 474.

¹⁵² §§ 1735-1736 NOZ05.

možné dispozicemi mezi živými obcházet zákonnou úpravu vydědění.¹⁵³ Tento autor dále uvádí, že § 1658 NOZ je nutno vyložit podle § 2 NOZ tak, že vyloučení povinnosti „něco vydat“ se týká pouze předmětu daru, ale nikoliv jeho hodnoty, která by se naopak měla zkrácenému dědici na doplnění jeho povinného dílu vydat. Chybějící úprava vrácení daru na povinný díl je podle něj učebnicovým příkladem tzv. mezery v zákoně, kterou je potřeba vyplnit nejlépe za použití § 10 odst. 2 NOZ a vyložit podle principů spravedlnosti a zásad, na nichž spočívá občanský zákoník tak, aby se dospělo se zřetelem na zvyklosti soukromého života a s přihlédnutím ke stavu právní nauky i ustálené rozhodovací praxi k dobrému uspořádání práv a povinností.¹⁵⁴

S výše uvedeným názorem se striktně rozchází J. Svoboda, který uvádí, že české dědické právo zvolilo jinou koncepci práv nepominutelných dědiců, podle které nepominutelní dědici nemohou úspěšně požadovat z důvodu ochrany svých práv vrácení daru, které zůstavitel učinil za života do majetkové podstaty pozůstalosti. Důvodová zpráva k § 1568 NOZ zjevně neodpovídá textu zákona, protože dar lze odvolat pouze pro nouzi nebo nevděk, a ne pro zkrácení povinného dílu, jak to umožňovala právní úprava podle § 951 OZO. Z toho důvodu nelze dovozovat, že se jedná o tzv. mezeru v zákoně, kterou by bylo nutno zaplnit na základě úmyslu zákonodárce upravit odvolání daru pro zkrácení povinného dílu podle § 951 OZO v rámci přípravných prací na NOZ nebo na základě historického výkladu. Z dikce § 1568 NOZ nelze ani za použití § 2 NOZ dovodit, že by se měla hodnota daru vydat na doplnění povinného dílu, protože české dědické právo není založeno na koncepci „*fictive hereditary mass*“, podle které pozůstalost tvoří souhrn majetku existujícího v okamžiku smrti zůstavitele a darů, které zůstavitel učinil za svého života, přičemž se do pozůstalosti vrací poskytnutý dar nebo jeho hodnota.¹⁵⁵

Institut vrácení daru na povinný díl byl znám již v římském právu v podobě žaloby (kverely) na doplnění toho, co oprávněnému mělo být jako povinný díl zanecháno¹⁵⁶, zakotven byl rovněž v §§ 951-952 OZO a §§ 796-797 VN37. Právní úprava vrácení daru na povinný díl vycházela ze situace, kdy zůstavitel rozdělil majetek formou darů již za svého života z důvodu obcházení zákonné úpravy vydědění. Z důvodu ochrany nepominutelného dědice a naplnění principu spravedlnosti bylo smyslem tohoto institutu zajistit vyrovnání jednotlivých dědiců tak, aby zkrácený nepominutelný dědic mohl požadovat vydání daru ke

¹⁵³ HORÁK: *Ochrana...*, s. 286. Podobně HORÁK, Ondřej. Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2014. roč. 22. č. 11. s. 383-385. Nedokonalou ochranu nepominutelných dědiců v návaznosti na O. Horáka kritizuje rovněž P. Bezouška. BEZOUŠKA: *Civilněprávní...*, s. 823.

¹⁵⁴ HORÁK: *Tzv. nepominutelný...*, s. 385.

¹⁵⁵ SVOBODA, Jiří. In SVOBODA, KLIČKA: *Dědické...*, s. 34-35.

¹⁵⁶ KINCL, URFUS, SKŘEJPEK: *Římské...*, s. 314-315.

krytí svého schodku v případě, že pozůstalost navýšená o dary podle § 785 OZO nepostačí k úhradě jeho povinného dílu.¹⁵⁷

Princip pořizovací volnosti zůstavitele není absolutní. Průlomem do této zásady je zanechání zákonem stanoveného povinného dílu zákonným dědicům, tzv. nepominutelným dědicům bez ohledu na zůstavitelovo ustanovení v závěti.¹⁵⁸

Přestože je úprava institutu nepominutelného dědice podle tvůrců NOZ „nejlepším kompromisem mezi chtěným a možným, jakého se podařilo dosáhnout“¹⁵⁹, je nutné ji podle autora diplomové práce v zájmu jejího efektivního uplatňování doplnit o institut odvolání daru pro zkrácení povinného dílu a upravit započtení na povinný díl tak, aby se do základu pozůstalosti podle § 1655 NOZ připočetly i dary poskytnuté osobám odlišným od nepominutelných dědiců. V opačném případě by právní úprava ochrany nepominutelných dědiců v důsledku jejího obcházení dispozicemi za života zůstavitele mohla pro futuro ztratit svůj smysl.

5.3 Vedlejší doložky v závěti

Termín vedlejší doložky v závěti je souhrnný název pro úpravu podmínek, doložení času nebo příkazu, jakož i povolání vykonavatele závěti a správce pozůstalosti. NOZ se jejich úpravou vrací ke standardnímu modelu právní úpravy, která respektuje dispoziční svobodu zůstavitele rozhodnout o svém majetku pro případ smrti. Inspiruje se přitom předlohou VN37 s přihlédnutím ke standardním evropským zákoníkům.¹⁶⁰

V § 1551 odst. 1 NOZ jsou vyjmenovány vedlejší doložky, za které jsou označeny podmínky, doložení času nebo příkaz. Určitou nesystematičnost zákonodárce, lze spatřovat v tom, že v uvedeném výčtu chybí úprava vykonavatele závěti a správce pozůstalosti, ač jsou zařazeni do téhož pododdílu 3 NOZ.

5.3.1 Vykonavatel závěti

V souladu se záměrem zákonodárce umožnit větší průchod projevu poslední vůle zůstavitele byl v §§ 1553-1555 NOZ obnoven staronový institut vykonavatele závěti. Jeho úkolem je nejenom dohlédnout na řádné splnění závěti, ale významná je i jeho mediační funkce spočívající v odstranění případných neshod mezi dědici.¹⁶¹

¹⁵⁷ Srovnej § 951 OZO.

¹⁵⁸ TILSCH: *Dědické právo...*, s. 24-25.

¹⁵⁹ BEDNÁŘ, Václav. In HAVEL, PIHERA: *Soukromé právo...*, s. 28.

¹⁶⁰ Důvodová zpráva k NOZ, s. 388-389.

¹⁶¹ Tamtéž.

Otázkou je, zda lze platně povolat vykonavatele závěti také dovětkem podle § 1498 NOZ. J. Svoboda možnost povolat vykonavatele závěti jinak než ve formě závěti vylučuje.¹⁶² Naproti tomu L. Muzikář uvádí, že ačkoliv se § 1553 NOZ zmiňuje pouze o závěti, není vyloučeno, aby zůstavitel povolal vykonavatele závěti i dovětkem, a to i přesto, že § 1498 NOZ vykonavatele závěti v taxativním výčtu výslovně neuvádí.¹⁶³

Autor diplomové práce zastává názor, že povolat vykonavatele závěti dovětkem lze. Pokud zákonodárce řadí povolání vykonavatele závěti mezi ustanovení o vedlejších doložkách a ve větě druhé § 1498 NOZ umožňuje pro dovětek obdobné použití ustanovení o závěti, nic nebrání tomu, aby v tomto ustanovení byl analogií rozšířen taxativní výčet¹⁶⁴ i o vykonavatele závěti. I prvorepubliková judikatura považovala ustanovení vykonavatele poslední vůle vlastně za příkaz.¹⁶⁵ V opačném případě by musel zůstavitel k povolání vykonavatele závěti svou původní závěť změnit.

Připustíme-li povolání vykonavatele závěti dovětkem, vyvstává další otázka, zda tak lze učinit dovětkem testamentárním i intestátním. Někteří autoři připouštějí povolání vykonavatele závěti pouze dovětkem testamentárním, ve vztahu k určité závěti, kterou zůstavitel povolal dědici.¹⁶⁶ Uvedenému názoru sice přisvědčuje znění § 1533 odst. 1 NOZ: „Zůstavitel může závěti povolat vykonavatele závěti...“, ale vůli zákonodárce by odporovalo neumožnit zůstaviteli, který intestátním dovětkem zatíží zákonné dědice, aby tímž dovětkem současně povolal vykonavatele závěti k zajištění řádného splnění své poslední vůle. Jinak by totiž zůstavitel musel k dosažení téhož účelu pořídit závěť, kterou by povolal a omezil zákonné dědice.

Celkově lze konstatovat, že ač zařazení ustanovení o povolání vykonavatele závěti se může jevit jako nadbytečné především ve vztahu k právnímu postavení správce pozůstalosti, je znovuzavedení tohoto institutu nepochybně vyjádřením respektu k autonomii vůle zůstavitele.

5.3.2 Příkaz a odkaz

Institut příkazu je upraven v § 1569 a násl. NOZ. Podstata příkazu spočívá v tom, že zůstavitel nařídí v závěti dědici nebo odkazovníkovi, aby se zanechaným jměním nakládal určitým způsobem anebo aby něco vykonal, popř. opominul.¹⁶⁷

¹⁶² SVOBODA, Jiří. In SVOBODA, KLIČKA: *Dědické...*, s. 71.

¹⁶³ MUZIKÁŘ, Ladislav. In SUCHÁ, MOKRÝ: *Sborník přednášek...*, s. 118-119.

¹⁶⁴ Srovnej MELZER: *Metodologie...*, s. 249.

¹⁶⁵ Gl.U.n.f. 4838.

¹⁶⁶ FIALA, DRÁPAL: *Občanský...*, s. 103.

¹⁶⁷ ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář...*, s. 303.

Výkladové potíže může v praxi činit rozlišení mezi příkazem a odkazem a to s ohledem na nutnost vyložit závěť tak, aby bylo ve smyslu § 1494 NOZ vyhověno vůli zůstavitele. Důvodem je definice odkazu uvedená v první větě § 1594 odst. 1 NOZ, kterou zůstavitel nařídí určité osobě, aby odkazovníku vydala předmět odkazu. Užití slova „nařídí“ lze považovat za matoucí¹⁶⁸, protože při gramatickém porovnání slov „nařídí“ a „přikázat“ se jedná o významově shodné pojmy. Rozdíly mezi těmito instituty je nutno hledat v jiných znacích, čímž se zabývala již předválečná judikatura NS, která konstatovala, že účelem odkazu je vždy majetkový prospěch obmyšlené osoby, zatímco u příkazu je primární zatížení toho, komu byl uložen příkaz. U příkazu dále schází oprávněný, který by mohl vymáhat plnění na osobě zatížené příkazem.¹⁶⁹

Dalším rozdílem jsou různé právní následky spojené s nesplněním příkazu a odkazu. Nesplnění příkazu vede ke ztrátě dědického práva, zatímco nesplněním odkazu vzniká pouze žalovatelný nárok vůči obtíženému dědici. Splnění příkazu lze ovšem podle § 1571 NOZ rovněž vymáhat, čímž se odlišnost obou institutů zmenšuje.

5.3.3 Podmínka a doložení času

NOZ nově umožňuje zůstaviteli v závěti nebo dovětku podmínit nabytí dědictví nebo odkazu splněním podmínky nebo doložením času, s nimiž zůstavitel spojí vznik nebo zánik dědického práva. Závětní dědic je těmito doložkami omezen ve svém dědickém právu, buď povinností k určitému jednání či nekonání, nebo časovým hlediskem, přičemž toto omezení může mít odkladný nebo rozvazovací účinek. Pro oblast dědického práva jsou podmínky upraveny v §§ 1561 – 1563 NOZ jako ustanoveních speciálních k obecné úpravě § 548 a násl. NOZ. Institut doložení času řeší §§ 1564 – 1566 NOZ navazující na § 550 NOZ.

Jedním z problematických aspektů se jeví povinnost opakování podmínky směřující k jednání dědice nebo odkazovníka po smrti zůstavitele, splněné již za zůstavitelova života. V § 1561 NOZ se obligatorně stanoví povinnost opakovat splnění téže podmínky po smrti zůstavitele, ledaže by zůstavitel projevil zřejmě jinou vůli. Může jít o podmínku, jejíž opakované splnění by bylo ve svém důsledku např. zbytečné nebo absurdní, přičemž by ale nešlo o vedlejší doložku, k níž se ve smyslu § 1551 odst. 2 NOZ nepřihlíží, a zůstavitel jinou vůli neprojevil. Při striktním výkladu by musel pro nabytí dědictví následný dědic tuto podmínku přesto opakovaně splnit, což nemusí být odrazem skutečné vůle zůstavitele při pořizování závěti.

¹⁶⁸ ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský...*, s. 229.

¹⁶⁹ Rozhodnutí NS ČSR ze dne 12.5.1925, Rv I 581/25.

Podle autora diplomové práce by se při rozhodování o povinnosti opakování jednání mělo vycházet nejen z výkladu vůle zůstavitele zřejmé ze všech okolností pořízení a z objektivních možností opakování jednání, ale též z obecně uznatelných subjektivních možností následného dědice. Upřednostněn by měl být extenzivní výklad § 1561 NOZ, umožňující v některých uznatelných případech považovat podmínku za splněnou již za života zůstavitele.¹⁷⁰

Vhodnějším řešením by bylo nestanovit v zákoně povinnost opakovat splnění podmínky obligatorně, ale vázat ji pouze na výslovnou vůli zůstavitele. V takovém případě by se dědicem stal přímo dědic následný, ledaže by zůstavitel vázal nabytí dědictví až na opakované splnění podmínky.¹⁷¹

Byla-li závěť pořízena s odkládací podmínkou, v odborné literatuře se vyskytla otázka, komu bude svědčit dědické právo po dobu od smrti zůstavitele do splnění této podmínky, jestliže zůstavitel předního dědice neurčil.¹⁷² Autor diplomové práce přisvědčuje názoru, že by jím měl být ve smyslu § 1633 NOZ zákonný dědic.¹⁷³ U závěti s odkládací podmínkou se s ohledem na § 1562 NOZ ještě nabízí otázka, ke kterému okamžiku musí být dědic nebo odkazovník dědicky způsobilý, zda ke dni smrti zůstavitele nebo ke dni splnění odkládací podmínky. Lze se ztotožnit s názorem, že dědická způsobilost musí být dána k oběma uvedeným okamžikům.¹⁷⁴

Vyskytly se rovněž názory, zpochybňující znovuzavedení institutu doložení času s odůvodněním, že přední dědic není ve skutečnosti dědicem, kterému náleží dědické právo. Spíše se však jedná o institut bezúročné půjčky, resp. výpůjčky, kterou poskytuje pořizovatel, ale která se vrací dědici, popř. dalšímu přednímu dědici, což umožňuje dosáhnout stejného cíle. Bylo by proto nutné zakotvit v zákoně možnost využití těchto institutů i pro „mortis causa“.¹⁷⁵ Ačkoliv se jedná o zajímavou myšlenku, zavedením této koncepce by mimo jiné došlo k dalšímu prolomení základní zásady dědického práva, která zakazuje smluvní vázanost „mortis causa“. Tím by ovšem nedošlo k ospravedlnitelnému rozšíření autonomie vůle zůstavitele, ale pouze k efektivnější úpravě právního vztahu mezi předním a následným dědicem.

¹⁷⁰ Srovnej FIALA, DRÁPAL: *Občanský...*, s. 242. Dále srovnej § 701 OZO.

¹⁷¹ SVOBODA, KLIČKA: *Dědické...*, s. 77. ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský...*, s. 229.

¹⁷² FIALA, DRÁPAL: *Občanský...*, s. 273.

¹⁷³ Srovnej ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský...*, s. 98.

¹⁷⁴ Blíže FIALA, DRÁPAL: *Občanský...*, s. 243-244. Dále srovnej § 703 OZO.

¹⁷⁵ KARHANOVÁ: *Závěť...*, s. 161.

6 Problematické aspekty zrušení závěti

Výrazem zásady testovací volnosti je právo pořizovatele v průběhu života závěť nebo její jednotlivá ustanovení kdykoliv podle své vůle zrušit. NOZ přináší úpravu zrušení závěti v §§ 1575-1581, již částečně navazuje na strohou úpravu obsaženou v 480 OZ64, kterou doplňuje, a současně zapracovává některá nová pravidla. I zde bylo inspirací zrušení závěti uvedené v §§ 713-723 OZO.

Závěť lze zrušit jejím odvoláním nebo pořizováním pozdější závěti, přičemž odvolání může být učiněno výslovně nebo mlčky. Nově lze odvolat závěť pořizovanou veřejnou listinou jejím vydáním pořizovateli na jeho žádost (§ 1579 odst. 1 NOZ), vydání závěti nepořizované veřejnou listinou pořizovateli z úřední úschovy však zrušením závěti není. Nově je zařazena do § 1581 NOZ neúčinná zrušovací doložka.

6.1 Culpa in testando

Z definice závěti v § 1494 odst. 1 NOZ vyplývá, že závěť je kdykoliv odvolatelné jednostranné právní jednání pro případ smrti, jehož účinky nastávají až smrtí zůstavitele. Zásada testovací svobody znamená, že pořizovatel není obsahem závěti vázán, může jej měnit i opakovaně.

Zajímavou konstrukcí se jeví uměle vytvořený pojem tzv. „*culpy in testando*“. Podstatou je, že slíbi-li zůstavitel jiné osobě za přijaté plnění, že ji ustanoví za dědice, tento slib nedodrží, závěť změní nebo zruší, nesplní povinnost péče a informační, vzniká povinnost nahradit újmu vzniklou této osobě za porušený slib. Svým způsobem tak dochází k „narušení“ testovací svobody zůstavitele ve smyslu nepříznivým právních následků při realizaci jeho práva závěť kdykoliv zrušit. Z pohledu našeho práva se slib opírá o zásadu uvedenou v § 3 odst. 2, písm. d) NOZ, s jejímž porušením způsobem odporujícím právnímu předpisu může být spojen vznik náhrady újmy.¹⁷⁶ Je otázkou, zda se tato doktrína „*culpa in testando*“ uplatní v kontextu našeho dědického práva, což ukáže až judikatorní činnost našich soudů. NOZ k tomu určitý prostor dává.

6.2 Zrušení závěti pořizováním platné závěti novější

Podle § 1576 NOZ platná pozdější závěť zruší dřívější závěť v rozsahu, v jakém nemůže vedle pozdější závěti obstát. Stejně pravidlo platilo i podle § 480 OZ64. Nemožností dvou závětí vedle sebe obstát se myslí jejich vzájemný věcný rozpor.

¹⁷⁶ BEZOUŠKA: *Civilněprávní...*, s. 817.

Otázkou je, k jakému okamžiku se má toto obstání posuzovat. Judikatura konstatovala, že: „platná závěť pozdější zrušuje závěť předcházející, pokud vedle ní nemůže obstát, již okamžikem, kdy byla zřízena“.¹⁷⁷ S uvedeným závěrem KS se nelze ztotožnit. Pro správné posouzení této otázky je nutné vyjít z povahy závěti jako právního jednání mortis causa, u kterého je nutné rozlišovat jeho platnost a účinnost. Závěť se stává platným právním jednáním okamžikem splnění všech zákonných požadavků kladených na toto právní jednání. Schopnost závěti způsobit zamýšlené právní následky se však váže až k její účinnosti, která nastává smrtí zůstavitele. Zůstaviteli proto nic nebrání, aby za života pořídil libovolné množství platných, ale neúčinných závětí, které se navzájem vylučují. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že rozhodujícím okamžikem, ke kterému se má posuzovat, zda vedle sebe závěti obstojí nebo ne, musí být smrt zůstavitele, nikoliv doba pořízení závěti, zakládající pouze její platnost.¹⁷⁸ Opačný výklad by mimo jiné vylučoval možnost obnovy dřívější závěti upravené v § 1577 NOZ.

V průběhu rekonstrukčních diskusí bylo navrhováno, aby zákon výslovně upravil pravidlo pro posouzení závětí, které byly pořízeny ve stejný den a současně vedle sebe nemohou obstát.¹⁷⁹ Ačkoliv výskyt takové kolizní situace nelze v praxi vyloučit, lze se domnívat, že půjde však o ojedinělé případy. Absence zákonného řešení této otázky nelze považovat za nedostatek NOZ, ale o záměr zákonodárce vyloučit zákonnou úpravu vzácně se vyskytujících případů z ustanovení zákona.¹⁸⁰

V kontextu pořízení nové závěti a § 1576 NOZ je markantně vidět, jak významnou roli hraje řádná datace závěti včetně uvedení i hodinového údaje.

6.3 Odvolání závěti jejím zničením

K odvolání závěti konkludentně se vyžaduje podle § 1578 NOZ zničení listiny, na níž je závěť napsána. Zničení listiny znamená její materiální likvidaci jakýmkoliv způsobem (např. roztrháním, spálením apod.).

Formulace první věty odst. 1 § 1578 NOZ, nezmiňující zůstavitele na rozdíl od dalšího textu, vyvolává otázku, zda listinu může zničit sám pořizovatel závěti nebo tak může učinit i jiná osoba. Úmyslem zákonodárce nebylo se odchýlit od dosavadní judikatury¹⁸¹ vycházející

¹⁷⁷ Usnesení KS v Brně ze dne 26.7.1999, sp.zn. 18 Co 385/98.

¹⁷⁸ BEDNÁŘ, Václav. Zrušení závěti. In *Pocita Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. 1. vydání. Praha: ASPI, 2009, s. 44-47.

¹⁷⁹ MUZIKÁŘ, Ladislav. Nabývání dědictví. In ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, TICHÝ, Luboš (eds). *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. Praha: ASPI, 2006, s. 168.

¹⁸⁰ ELIÁŠ, Karel, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha: Linde, 2001, s. 119.

¹⁸¹ Rozhodnutí NS ČR ze dne 20.3.2008, sp.zn. 21 Cdo 2968/2006.

z § 480 odst. 2 OZ64, proto by gramatický výklad neměl být rozhodující. Zničení listiny osobně zůstavitelem by mělo být proto vždy podmínkou platného odvolání závěti.¹⁸²

Problematickým aspektem se jeví případ, kdy závěť byla pořízena v několika stejnopisech a zůstavitel zničí jen jeden z nich, přičemž podle § 1578 odst. 1, věty druhé NOZ z toho ještě nelze usuzovat na její odvolání.¹⁸³ Zákon přitom blíže neuvádí, jaké okolnosti ve vztahu k vědomí zůstavitele mohou mít vliv na odvolání závěti. Pokud pořizovatel nezničí všechny stejnopisy, protože o existenci dalších vyhotovení nevěděl, lze usuzovat, že k odvolání závěti došlo. Naopak, jestliže zůstavitel věděl, že existují další stejnopisy závěti a všechny jej nezničil, pak k odvolání závěti dojít nemohlo.¹⁸⁴ Zajímavou úvahu publikoval O. Choděra, který uvedl, že zničení pouze jednoho vyhotovení závěti pořizovatelem v úmyslu odvolat svoji závěť se automaticky odrazí i na ostatní stejnopisy, takže závěť do nich vtělená tak bude zrušena. Podle jeho názoru je třeba vyjít s odlišení závěti jako právního jednání, které musí splňovat zákonné požadavky na obsah a formu od listiny, na které je napsána.¹⁸⁵

Nelze se ztotožnit s názorem, že vědomí zůstavitele o existenci nebo neexistenci dalších stejnopisů by mělo být v případě zrušení jen jednoho z nich zůstavitelem rozhodujícím kritériem pro to, zda závěť byla odvolána či ne. Naopak rozhodujícím kritériem by měl být jen úmysl zůstavitele zrušením jednoho stejnopisu zrušit závěť, bez ohledu na ostatní stejnopisy.¹⁸⁶ Zákon bohužel žádná bližší kritéria pro posuzování této otázky přímo neuvádí.

6.4 Obnova dřívější závěti

O obnově neboli „obživnutí“ dřívější závěti se mluví v případě, kdy dojde ke zrušení pozdější závěti nebo ke zrušení odvolání závěti a není zřejmá jiná vůle zůstavitele. Nově tuto možnost upravuje § 1580 NOZ za podmínek, že zůstavitel novější závětí zrušil dřívější závěť v rozsahu, ve kterém nemohou vedle sebe obstát (§ 1576 NOZ), zrušil novější závěť, ale dřívější závěť uchoval a přitom neprojevil jinou vůli o zachování její platnosti. Inspirací pro zákonodárce byl § 723 OZO, který ovšem bez dalších podmínek umožnil obživnutí písemné neporušené dřívější závěti, jestliže pozdější závěť zničil. NOZ takovou koncepci nepřevzal.

Nová právní úprava se rovněž rozchází se závěry dosavadní judikatury i teorie, která nesprávně dovodila, že ke zrušení dřívější závěti dojde již okamžikem jejího zrušení závětí

¹⁸² Shodně FIALA, DRÁPAL: *Občanský...*, s. 273. Naopak J. Svoboda připouští zničení listiny i jinou osobou, ale jen tehdy předá-li ji zůstavitel s výslovným příkazem listinu zničit. Blíže SVOBODA, KLIČKA: *Dědické...*, s. 83.

¹⁸³ Srovnej § 721 OZO.

¹⁸⁴ SVOBODA, KLIČKA: *Dědické...*, s. 83.

¹⁸⁵ CHODĚRA, Ondřej. Závěť jako projev vůle zůstavitele. *Právník*, 1984, č. 5, s. 440-442.

¹⁸⁶ Opačně Gl.U.n.f. 3637: „Neprovedený příkaz daný schovateli závěti, aby ji zničil, není platným odvoláním závěti“.

pozdější podle § 480 odst. 1, 2 OZ64 bez ohledu na to, zda bude pozdější závěť za života zůstavitele zrušena další závětí, zničena nebo odvolána¹⁸⁷, takže nemůže dojít ani k obnovení účinnosti závěti původní¹⁸⁸. Uvedený závěr byl předmětem kritiky některých autorů.¹⁸⁹

Podmínkou obnovení platnosti dřívější závěti podle § 1580 NOZ je její uchování zůstavitelem. To je vyloučeno v případě zničení závěti nebo při vydání veřejné listiny o závěti pořizovateli podle § 1579 odst. 1 NOZ. Otázkou je, zda k obnově platnosti dřívější závěti postačí jen její faktické zachování, nebo zda je zapotřebí, aby zůstavitel navíc vyjádřil úmysl obnovit její platnost. Podle L. Muzikáře připadá v úvahu pouze druhá možnost, protože rozhodující je vždy respekt k vůli zůstavitele.¹⁹⁰ V opačném případě by uvedené ustanovení vytvořilo fikci platnosti právního jednání, které si zůstavitel zřejmě vůbec nepřál.¹⁹¹ S tímto stanoviskem se lze plně ztotožnit.

Úmysl zůstavitele směřující k obnovení platnosti dřívější závěti může být na jedné straně zřejmý z toho, že zůstavitel např. ponechal tuto dřívější závěť u putativního dědice, na druhé straně však může být i předmětem sporného řízení mezi dědici podle § 170 ZŘS za situace, kdy putativní dědic odmítl vydat zůstaviteli závěť poté, co jím byla zrušena.¹⁹²

NOZ v § 1580 předpokládá situaci, kdy zůstavitel pořídí dvě závěti, které vedle sebe nemohou obstát a následně pozdější závěť zruší, ale dřívější uchová. V praxi však mohou nastat situace, kdy na základě právního jednání zůstavitele nebude zcela jasné, zda k obnovení dřívější závěti skutečně dojde, nebo nikoliv. Problematickým aspektem se jeví zejména výklad projevu vůle zůstavitele směřující k uchování dřívější závěti.

Podle některých autorů dřívější závěť neobživne v případě, kdy zůstavitel pořídí novou závěť, současně v ní výslovně dřívější závěť zruší jejím odvoláním a následně tuto novější závěť zruší.¹⁹³ V této souvislosti je možno si položit otázku, zda zrušení novější závěti, jíž se současně ruší i odvolání dřívější závěti, by naopak nebylo možno považovat spíše za projev vůle zůstavitele dřívější závěť uchovat, to je, že by se na ni hledělo, jako by nebyla zrušena. Tomu svědčí i pravidlo uvedené v § 574 NOZ, že na právní jednání je třeba hledět jako na platné než jako na neplatné.

Ještě markantnějším způsobem se podle L. Muzikáře uvedený problém může projevit i v souvislosti s možností aplikovat § 1580 NOZ v případě, kdy zůstavitel výslovně odvolal

¹⁸⁷ Usnesení KS v Brně ze dne 26.7.1999, sp.zn. 18 Co 385/98.

¹⁸⁸ Usnesení MS v Praze ze dne 30.5.1980, sp.zn. 11 Co 127/80.

¹⁸⁹ BEDNÁŘ: *Testamentární...*, s. 90-95.

¹⁹⁰ MUZIKÁŘ, Ladislav. In SUCHÁ, MOKRÝ: *Sborník přednášek...*, s. 146.

¹⁹¹ ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský...*, s. 201.

¹⁹² MUZIKÁŘ, Ladislav. In SUCHÁ, MOKRÝ: *Sborník přednášek...*, s. 146-147.

¹⁹³ ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský...*, s. 201.

svou jedinou závět', následně toto odvolání zrušil, aniž by pořídil závět' novou. Ačkoliv se nejedná o zrušení novější závěti ve smyslu § 1580 NOZ, lze jej přesto aplikovat. Jednak má takové odvolání shodné právní důsledky jako pozdější závět', vedle které nemůže dřívější obstát, navíc si nelze představit, že by zrušení výslovného odvolání závěti bylo motivováno jiným úmyslem zůstavitele, než aby se na takto zrušenou závět' hledělo jako by zrušena nebyla.¹⁹⁴ S tímto názorem se lze ztotožnit.

Celkově k problematice možného obnovení dřívější závěti podle § 1580 NOZ lze předvídat, že bude v praxi pravděpodobně předmětem sporů o dědické právo, kdy budou významné i další okolnosti nasvědčující nebo naopak zpochybňující vůli zůstavitele dřívější závěť uchovat jako platnou.

6.5 Zrušovací doložka

Svého práva zrušit závět' se pořizovatel nemůže platně vzdát nebo zřici. Tento princip byl zakotven již v § 716 OZO, následující občanské zákoníky jej neupravovaly vůbec a nutnost respektování nulity takového právního úkonu byla dovozována pouze doktrínou.¹⁹⁵

Nově je legálním vyjádřením tohoto pravidla § 1581 NOZ, který stanoví neúčinnost takové derogační doložky, kterou by zůstavitel pro futuro omezil vlastní testovací svobodu ve vztahu k příštímu pořízení pro případ smrti nebo ve výběru jeho formy. Je nepochybné, že smyslem tohoto ustanovení je především ochrana zůstavitele a jeho testovací svobody před nátlakem potenciálních dědiců, směřujícím ke změně posledního pořízení v jejich prospěch.

Přesto se však objevil názor, který upozorňuje na to, že citované ustanovení lze považovat za nadbytečné a to s odkazem na ustanovení § 1494 odst. 1 a § 1575 odst. 1 NOZ, které kategoricky mluví o odvolatelnosti závěti bez jakýchkoliv pochybností.¹⁹⁶ S uvedeným názorem se autor diplomové práce s ohledem na princip právní jistoty neztotožňuje.

¹⁹⁴ MUZIKÁŘ, Ladislav. In SUCHÁ, MOKRÝ: *Sborník přednášek...*, s. 147.

¹⁹⁵ MIKEŠ, MUZIKÁŘ: *Dědické...*, s. 112.

¹⁹⁶ SALÁK, Pavel. Zásady římského práva dědického a jejich odraz v novodobých kodifikacích. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. 20, č. 3, s. 231.

Závěr

Cílem diplomové práce formulovaným v jejím Úvodu bylo analyzovat problematické aspekty dědění ze závěti podle platné právní úpravy obsažené v NOZ, poukázat na její mezery, nedostatky a z nich vyplývající výkladové problémy, případně nastínit jejich možná řešení. Při hlubším seznámení se s tímto tématem nelze než potvrdit pravdivost myšlenky vyjádřené v Úvodu, že lehkost dědického práva je jen zdánlivá.

Rekodifikace hmotného dědického práva provedená NOZ je nesporným přínosem. Zásadní je posílení autonomie vůle zůstavitele, jejímž výrazem je rozšíření možností nakládat se svým majetkem *mortis causa* prostřednictvím tradičního institutu odkazu, vedlejších doložek v závěti a zavedením nových forem pořízení pro případ smrti jako je dědická smlouva a dovětek. Respekt k vůli zůstavitele a povinnost co nejvíce této vůli vyhovět se promítá do řady ustanovení NOZ, umožňující projev vůle interpretovat jako platné právní jednání a vyložit jej způsobem odpovídajícím co nejvíce skutečnému úmyslu zůstavitele.

Nedostatkům se však NOZ nevyhnul. Přestože se zákonodárce převážně inspiroval prvorepublikovou úpravou OZO resp. VN37, nepromítl ji v některých převzatých institutech dědického práva důsledně, stejně jako řešení a aspekty jiných zahraničních úprav. Podle názoru autora diplomové práce zvolení eklektického přístupu zákonodárcem, kdy je zapracováno do jednoho celku více inspiračních zdrojů, nemusí vždy přinést žádoucí výsledek, což následně vede k výkladovým potížím. Rozsáhlost, detailnost a složitost nové právní úpravy působí mnohdy nepřehledně, což může snížit její praktickou využitelnost zvláště ze strany laické veřejnosti.

V diplomové práci dospěl autor k některým závěrům, jejichž výčet na tomto místě nemůže být úplný.

Institut dědické smlouvy sice rozšiřuje autonomii vůle zůstavitele, ale tím, že ztěžuje možnost obsah smlouvy v budoucnu jednostranně změnit, vůli zůstavitele spíše omezuje.

Přílišné rozvolnění formálních požadavků kladených na dataci závěti může kolidovat s principem právní jistoty, proto lze *de lege ferenda* doporučit přizpůsobení úpravy datace po vzoru BGB. Bez ohledu na znění zákona by u všech druhů závětí měli jejich pořizovatelé i ostatní zúčastněné osoby věnovat přesnému uvedení data pořízení zvýšenou pozornost. Naopak jako podpis zůstavitele na závěti by měly být uznány všechny jeho formy, není-li pochyb o totožnosti zůstavitele.

Principu autonomie vůle nepřispělo zúžení okruhu osob, které mohou pořídit speciální allografní závěti, protože jsou negramotné nebo aktuálně zdravotně indisponované, takže jsou

odkázány na pořízení formou notářského zápisu. Testamentární způsobilost mladistvého je nutno vyložit s ohledem na princip autonomie vůle tak, že může pořídit o celém svém majetku bez omezení.

Úprava závěti s úlevami je příliš složitá. De lege ferenda lze doporučit její zjednodušení tak, aby byla snadno aplikovatelná v praxi bez rizika zmaření vůle zůstavitele. U závěti pořízené při nenadálé události hrozí, že neučinění záznamu o zůstavitelově poslední vůli může její obsah zkreslit, přičemž nelze vyloučit ani její podvržení. Vhodnou inspirací je úprava německá, která vyžaduje pořízení záznamu ještě za života zůstavitele. Je nutné, aby okolnosti, za kterých jsou privilegované závěti pořizovány, byly vykládány tak, aby případná absence některé z nich nevedla k zneplatnění závěti.

Rozlišení mezi ustanovením dědice a odkazovníka je jedním ze zásadních problematických aspektů dědění ze závěti. Povolání těchto osob zůstavitelem v pořízení pro případ smrti nemusí být vždy jednoznačně vyjádřeno, přičemž kritéria pro jejich odlišení výkladem nejsou jednotná. Lze očekávat časté soudní spory o tom, kdo je dědicem a kdo odkazovníkem. Výše uvedené se vztahuje i na odlišení závěti a dovětku.

Z hlediska ochrany nepominutelného dědice je nutné výkladově nebo legislativně vyřešit právní povahu darování pro případ smrti a jeho dopad do dědického práva tak, aby nedocházelo ke zkracování povinného dílu nepominutelných dědiců a tím i k obcházení jejich ochrany. Z téhož důvodu lze de lege ferenda doporučit, aby byl po vzoru OZO znovu obnoven institut odvolání daru pro zkrácení povinného dílu, zabraňující zůstaviteli „vydědit“ nepominutelné dědice dispozicemi s majetkem za jeho života. K diskusi je rozšíření nepominutelných dědiců o manžela.

Znovuzavedení vedlejších doložek v závěti je pozitivním krokem k rozšíření testovací volnosti zůstavitele. Ten by však měl přistoupit odpovědně k jejich formulování, aby nedošlo k nepřiměřenému omezování osobních práv dědiců včetně zamezení operativního nakládání s nabytým majetkem. Zůstaviteli by mělo být umožněno povolání vykonavatele závěti i dovětkem.

V rámci problematiky obnovení institutu „obživnutí závěti“ podle § 1541 NOZ bude zřejmě předmětem sporů o dědické právo výklad vůle zůstavitele směřující k uchování dřívější závěti.

K důkladnému zhodnocení problematických aspektů dědění ze závěti uplynula od účinnosti NOZ příliš krátká doba. V názoru na koncepční a výkladové řešení otázek není doktrína jednotná, chybí judikatura soudů a zpětná vazba aplikační praxe. Současný stav

dědického práva lze výstižně vyjádřit výrokem R. Fialy a L. Drápala: „...*jsme v době hledání cest a řešení, nikoli v době jednoduchých a jasných „receptů“*“.¹⁹⁷

¹⁹⁷ FIALA, DRÁPAL: *Občanský...*, s. V.

Bibliografie

Monografie, komentáře, sborníky

- BAMBERGER, Heinz Georg, ROTH, Herbert. *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 3, §§ 1297-2385*. 1. vydání. München: C.H.Beck, 2003. 2903 s.
- BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 301 s.
- ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2013. 316 s.
- ELIÁŠ, Karel, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. Praha: Linde, 2001. 302 s.
- FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář*. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. 648 s.
- FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanský zákoník. Komentář. I. díl*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. 904 s.
- GSCHNITZER, Franz, FAISTENBERGER, Christoph. *Österreichisches Erbrecht*. 2. vydání. Wien; New York: Springer-Verlag, 1983. 144 s.
- HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil (ed). *Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 396 s.
- HOLUB, Milan a kol. (eds). *Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek (§§ 1 – 487)*. 2. vydání. Praha: Linde, 2003. 735 s.
- HULMÁK, Milan, BEZOUŠKA, Petr a kol. *Stará judikatura ve světle nových zákonů II. díl*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2014. 518 s.
- HURDÍK, Jan, LAVICKÝ, Petr. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2010. 197 s.
- KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995. 386 s.
- KNAPP, Viktor. *Vědecká propedeutika pro právníky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. s. 233.
- KNOLL, Vilém, KARHANOVÁ, Martina (ed). *Naděje právní vědy. Býkov 2007*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 640 s.
- KOZIOL, Helmut, WELSER, Rudolf. *Grundriß des bürgerlichen Rechts. Bd. 2, Sachenrecht, Familienrecht, Erbrecht*. 10. vydání. Wien: Manzsche Verlags-und Universitätsbuchhandlung, 1996. 455 s.
- KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské V. Právo dědické. 2. doplněné vydání*. Praha: Všehrd, 1933. 139 s.

- MELZER, Filip. *Metodologie a nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. Praha: C. H. Beck, 2010. 304 s.
- MELZER, Filip. *Právní jednání a jeho výklad*. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2009. 218 s.
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1 – 117*. Praha: Leges, 2014. 720 s.
- MIKEŠ, Jiří. *Dědictví a právo (právní poradce pro každého)*. Praha: Informatorium, 1993. 166 s.
- MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011. 432 s.
- PALANDT, Otto. *Bürgerliches Gesetzbuch. Kommentar. Band 7. 54., neubearbeitete Auflage*. München: C.H. Beck, 2006. s. 2051-2052.
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Díl III., (§§ 531 až 858)*. Praha: V. Linhart, 1936. 680 s.
- SCHELLE, Karel a kol. *Erbrecht in der Tschechischen Republik*. 1. vydání. München: GRIN, 2010. 236 s.
- SUCHÁ, Ludmila, MOKRÝ, Antonín (ed). *Sborník přednášek a článků k novému občanskému zákoníku (2013-2014)*. Praha: PS JČP, 2014. 270 s.
- SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. 1 vydání. Praha: Beck, 2014. 408 s.
- ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV., (§ 1475 až 1720)*. 1. Vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014. 728 s.
- ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, TICHÝ, Luboš (eds.). *Sborník statí z diskusních fór o rekonstrukci občanského práva*. 1. Vydání. Praha: ASPI, 2006. 192 s.
- TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní. Část I*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014. 157 s.
- VÁŽNÝ, František. *Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských, roč. 1-26*. Praha: Právnícké vydavatelství JUDr. V. Tomsa, 1919 – 1945.
- WELSER, Rudolf (ed). *Erbrechtsentwicklung in Zentral-und Osteuropa*. Wien: Manz, 2009. 202 s.
- WINTEROVÁ, Alena, DVOŘÁK, Jan (eds). *Poceta Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. 1. vydání. Praha: ASPI, 2009. 632 s.

Odborné články

BEZOUŠKA, Petr. Civilněprávní otázky testovací svobody. *Právník*, 2014, roč. 153, č. 10 s. 816-829.

BEZOUŠKA, Petr. Nezletilý a závěť notářským zápisem. *Právní rádce*, 2005, roč. 13, č. 4, s. 19-21.

DOBEŠOVÁ, Lenka. Dědická smlouva, aneb „staronový dědický titul“. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. XX, č. 3, s. 292-298.

DOSTALÍK, Petr. Dědická instituce jako základní obsahová náležitost testamentu. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. 20, č. 3, s. 275-283.

ELIÁŠ, Karel. Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2009, roč. 15, č. 2, s. 41-45.

ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, roč. 9, č. 5, s. 97-104.

ELŠÍK, Petr. Několiv úvah k dědické smlouvě ve vládním návrhu nového občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2011, roč. 17, č. 5, s. 7-8.

FRINTA, Ondřej. Závěť (nejen) v návrhu nového OZ. *Právník*, 2008, roč. 147, č. 11, s. 1203-1216.

HORÁK, Ondřej. Darování pro případ smrti a ochrana dědiců (k diskusi o novelizaci občanského zákoníku). *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 22, s. 783-785.

HORÁK, Ondřej. Dědictví a odkaz (k přechodu majetkových práv a povinností pro případ smrti). *Právní rozhledy*, 2015, roč. 22, č. 9, s. 305-310.

HORÁK, Ondřej. Ochrana nepominutelných dědiců a povinný díl. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. 20, č. 3, s. 283-286.

HORÁK, Ondřej. Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2014. roč. 22. č. 11. s. 381-386.

CHODĚRA, Ondřej. Závěť jako projev vůle zůstavitele. *Právník*, 1984, č. 5, s. 438-448.

KARHANOVÁ, Martina. Podpis, jeho forma a umístění, aneb podpis jako podstatná náležitost právních úkonů (zejména závěti) ve světle judikatury. *Právní rozhledy*, 2011, roč. 19, č. 20, s. 719-723.

KARHANOVÁ, Martina. Závěť v návrhu nového kodexu občanského práva. Několik poznámek k dědické smlouvě. *Právní rozhledy*, 2007, roč. 15, č. 5, s. 157-163.

KLEIN, Šimon. Dědická smlouva a darování pro případ smrti. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 4, s. 14-17.

- KŘIVSKÁ, Miloslava. Privilegované závěti. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 5, s. 9-10.
- MALÁ, Lenka. Darování pro případ smrti v Německu a Rakousku. *Ad Notam*, 2014, roč. 20, č. 3, s. 5-6.
- MEDUNOVÁ, Renáta. Dědic, který nemá být opomenut. *Ad Notam*, 2009, roč. 14, č. 5, s. 169-172.
- PĚCHA, František. Závěť bez data? To bych nedoporučoval. *Ad Notam*, 2013, roč. 19, č. 1, s. 14.
- SALÁK, Pavel. Zásady římského práva dědického a jejich odraz v novodobých kodifikacích. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. 20, č. 3, s. 228-234.
- ŠEŠINA, Martin. Pořízení pro případ smrti podle nového občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2012, roč. 18, č. 3, s. 3-8.
- ŠEŠINA, Martin. Zamyšlení nad úlevami při pořizování závěti v novém občanském zákoníku. *Ad Notam*, 2009, roč. 15, č. 2, s. 56-58.
- TALANDA, Adam. Darování pro případ smrti-trojský kůň dědického práva. *Právní rozhledy*, 2015, roč. 23, č. 13-14, s. 474-481.
- WAWERKA, Karel. Jaké dědické právo?. *Ad Notam*, 2004, roč. 10, č. 2, s. 39 – 41.
- WAWERKA, Karel. Nový občanský zákoník z pohledu emeritního notáře. *Bulletin advokacie*, 2014, č. 12, s. 28-30.
- KAWULOK, Josef. Vydědění-právní úprava a praxe. *Ad Notam*, 1999, roč. 5, č. 4, s. 73-75.

Judikatura

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 21.7.1977, sp.zn. 4 Cz 22/1977.
- Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30.5.1980, sp.zn. 11 Co 127/80.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27.1.1983, sp.zn. 4 Cz 82/82.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.11.1986, sp.zn. 4 Cz 61/86.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.2.1990, sp.zn. 4 Cz 8/90.
- Usnesení Krajského soudu ČR v Brně ze dne 26.7.1999, sp.zn. 18 Co 385/98.
- Rozhodnutí Krajského soudu ČR v Brně ze dne 6.8.1999, sp.zn. 18 Co 397/1998.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.4.1997, sp.zn. 2 Cdon 988/96.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 9.5.2000, sp.zn. 21 Cdo 2985/99.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 19.12.2001, sp.zn. 30 Cdo 1975/2001.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 4.5.2004, sp.zn. 30 Cdo 164/2004.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 20.3.2008, sp.zn. 21 Cdo 2968/2006.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 20.3.2008, sp.zn. 21 Cdo 2968/2006.
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.4.2007, sp.zn. 21 Cdo 1859/2006.
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 3.4.2008, sp.zn. 21 Cdo 1744/2007.
Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.3.2009, sp.zn. 21 Cdo 51/2008.
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24.11.2010, sp.zn. 21 Cdo 1178/2009.
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 12.5.1925, Rv I 581/25 (Vážný 5029/25).
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 1.6.1929, R II 572/28 (Vážný 9010/29).
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 29.9.1932, R I 738/32 (Vážný 11.935/32).
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 19.6.1935, Rv I 119/34 (Vážný 14462).
Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 7.12.1939, R I 701/39 (Vážný 17506).
RS 1752, ZBl. 196, č. 172.
Gl. U. 27.
G. U. 7491.
Gl. U. n. f. 3637
Gl. U. n. f. 4838.

Právní předpisy

Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod.
Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů.
Zákon č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě, ve znění pozdějších předpisů.
Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.
Císařský patent č. 946/1811 ř.z., všeobecný občanský zákoník.
JGS Nr. č. 946/1811 Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch.
Bürgerliches Gesetzbuch.
Ustawa Dz.U. 1964 nr 16 poz. 93 z dnia 23. kwietnia 1964 r., Kodeks cywilny.
Vládní návrh: zákon, kterým se vydává občanský zákoník. Praha: Národní shromáždění republiky Československé, 1937, 455 s.

Důvodové zprávy

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (konsolidovaná verze) [online]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>

Důvodová zpráva k první verzi návrhu NOZO5 ze dne 17.5.2005 [online]. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/OZ_verze_2005.pdf>

Internetové zdroje

TONAROVÁ, Petra. *Mangan, manganové hlubokomořské konkrce a jejich těžba*. [online]. gweb.cz, 18. Května, 2004 [cit. 15. listopadu 2015]. Dostupné na <<http://www.gweb.cz/clanky/clanek-51/>>.

Shrnutí

Diplomová práce je zpracována na téma: „*Problematické aspekty dědění ze závěti*“. Cílem této práce je analyzovat úpravu testamentární dědické posloupnosti a některé její problematické aspekty v souvislosti s přijetím NOZ, poukázat na mezery, nedostatky a výkladové problémy vyplývající z nové právní úpravy a nastínit jejich možná řešení.

Práce je členěna do šesti kapitol. První kapitola obecně vymezuje institut dědění ze závěti. Další kapitoly jsou již zaměřeny na problematické aspekty dědění ze závěti. Druhá kapitola se zabývá vztahem závěti k některým dalším novým pořízením pro případ smrti, třetí kapitola je věnována jednotlivým druhům závětí, tj. závěti holografní a allografní. Z veřejných pořízeních formou notářského zápisu je analyzována pouze závěť pořízená nezletilou osobou. Úlevy při pořizování závětí jsou zařazeny do samostatné čtvrté kapitoly. Pátá kapitola se zabývá vybranými obsahovými náležitostmi závěti a závěrečná šestá kapitola rozebírá problematiku zrušení závěti.

Summary

The thesis covers the theme, „*Problematic Aspects of Testamentary Succession*“. The aim of the paper is to analyze the rules of testamentary succession and some of the problematic aspects of the legislation related to the adoption of the New Civil Code, to highlight gaps, shortcomings and problems with interpretation which have ensued from the new legal regulation, as well as to outline possible ways of their solving.

The thesis is divided into six chapters. The first chapter gives a general definition of testamentary succession, whereas the other chapters deal with problematic aspects related to testamentary succession. The second chapter covers its relationship to some of the other newly established testamentary instruments; chapter number three is devoted to various kinds of testaments, i.e. holographic and allographic testaments. Among instruments having the form of a public notary's deed, only the testament made by a juvenile person is analyzed. Privileged testaments are separately covered in chapter number four, the fifth chapter deals with the content requirements a last will should meet, and the final chapter discusses testament cancellation.

Klíčová slova

Testamentární dědická posloupnost, pořízení pro případ smrti, dědická smlouva, závěť, dovětek, holografní závěť, allografní závěť, úlevy při pořizování závěti, vedlejší doložky v závěti, darování pro případ smrti, odkaz, nepominutelný dědic, zůstavitel, mladistvý, zrušení závěti

Key words

Testamentary succession, law of succession, mutual wills, testament, codicil, holographic testament, allographic testament, privileged testament, secondary clauses in testament, donation mortis causa, legacy, forced heir, testator, minor, testament cancellation